

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Факультет філології і журналістики
Кафедра української та зарубіжної літератур і методик їх навчання

Кваліфікаційна робота

**ІСТОРИКО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОЗА М. МАТІОС
У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ
ТА ЇЇ РОЛЬ У ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ**

Спеціальність А14 Середня освіта
Освітня програма «Середня освіта
(Українська мова і література, англійська мова)»

здобувача другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Семанюк Віти Зеновіївни

Науковий керівник:
кандидат філологічних наук,
доцент
Бородіца Світлана Василівна

АНОТАЦІЯ

Семанюк В. З. Історико-психологічна проза М. Матіос у сучасній українській літературі та її роль у патріотичному вихованні учнів: кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» зі спеціальності А14 Середня освіта. Тернопіль: ТНПУ, 2025. 105 с.

Кваліфікаційну роботу присвячено дослідженню історико-психологічної прози Марії Матіос у сучасній українській літературі та визначенню її ролі у патріотичному вихованні учнів на уроках української літератури. Проаналізовано творчість письменниці, визначено особливості її індивідуального стилю, жанрову своєрідність творів та критичну рецепцію прози. На прикладі роману «Солодка Даруся», новелістичної збірки «Нація» та повістини «Москалиця» досліджено психологічні аспекти характеротворення, проблеми національного буття та механізми формування національної ідентичності. Розроблено методичні підходи та рекомендації щодо використання прозових творів М. Матіос на уроках української літератури для формування морально-етичних цінностей, патріотичної свідомості та громадянської позиції учнів. Запропоновані методи включають педагогічне моделювання, інтерпретацію літературного тексту, аналіз психологічних і культурологічних аспектів творів, а також використання наративного та порівняльного аналізів. Експериментальна перевірка методичних рекомендацій підтвердила їх ефективність у розвитку ціннісної та емоційно-особистісної сфери учнів.

Ключові слова: історико-психологічна проза, Марія Матіос, українська література, патріотичне виховання, уроки української літератури, методика викладання, формування особистості.

ABSTRACT

Semaniuk V. Z. Historical and Psychological Prose of M. Matios in Modern Ukrainian Literature and Its Role in the Patriotic Education of Students: qualification work for obtaining an educational degree “Master” in the specialty A14 Secondary Education. Ternopil: Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, 2025. 105 p.

The qualification paper is devoted to the study of Maria Matios' historical and psychological prose in contemporary Ukrainian literature and to determining its role in fostering patriotic education of students in Ukrainian literature classes. The author analyzes Matios' creativity, identifies features of her individual style, the genre-specific characteristics of her works, and the critical reception of her prose. Using the novel Sweet Darusia, the short story collection Nation, and the novella Moskalytsia

as examples, the study explores psychological aspects of character development, issues of national existence, and mechanisms for forming national identity.

Methodological approaches and recommendations are developed for using Matios' prose in literature lessons to cultivate moral and ethical values, patriotic consciousness, and civic responsibility among students. The proposed methods include pedagogical modeling, literary text interpretation, analysis of psychological and cultural aspects of the works, as well as narrative and comparative analysis. Experimental verification confirmed the effectiveness of the proposed methodological recommendations in developing students' value-based and emotional-personal spheres.

Key words: historical and psychological prose, Maria Matios, Ukrainian literature, patriotic education, Ukrainian literature lessons, teaching methodology, personality formation.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. Творчість М. Матіос у контексті сучасної української літератури	10
1.1. Творча особистість Марії Матіос у сучасній українській літературі	10
1.2. Індивідуальний стиль письменниці	18
Висновки до Розділу 1	32
РОЗДІЛ 2. «Солодка Даруся» як аналітико-психологічна «драма на три життя»	33
2.1. Жанрова своєрідність твору	33
2.2. Проблеми національного буття в романі	38
2.3. Психологічні аспекти характеротворення	48
Висновки до Розділу 2	60
РОЗДІЛ 3. Формування національної ідеї на уроках української літератури (на прикладі прози М. Матіос)	62
3.1. Способи осмислення проблеми українського націєтворення в новелістичній збірці «Нація»	62
3.2. Віднайдення ідентичності у «повістині» «Москалиця»: принципи аналізу літературного персонажа	73
3.3. Шляхи формування особистості учня у процесі вивчення української літератури («Черевички Божої матері»)	84
Висновки до Розділу 3	90
ВИСНОВКИ	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	97

ВСТУП

Сучасна українська література є важливим чинником формування національної свідомості та патріотичного виховання молоді в Україні. У цьому контексті історико-психологічні твори Марії Матіос, зокрема, «Солодка Даруся», «Нація», «Москалиця», «Черевички Божої Матері» набувають особливої актуальності. Письменниця звертається до драматичних сторінок історії Заходу України ХХ століття, розкриваючи через індивідуальні долі персонажів глибокі психологічні травми, спричинені тоталітарними режимами. Актуальність дослідження посилюється суспільним запитом на ефективні механізми патріотичного виховання учнівської молоді, де художній текст виступає не лише джерелом знань, а й інструментом емоційного та ціннісного впливу.

Марія Матіос – талановита українська письменниця, творчість якої репрезентує традицію та новаторство в українській прозі. Її письмо самобутнє, що дає змогу, з одного боку, вписати його в сучасний історико-літературний і культурний контексти, а з іншого – конкретизувати уявлення про шляхи розвитку української художньої свідомості межі ХХ-ХХІ століть. Комплексний аналіз художньої своєрідності творів М. Матіос та їхнього методичного потенціалу дозволить поглибити розуміння сучасного літературного процесу й оптимізувати викладання української літератури у школі, а також сприяти патріотичному вихованню учнівської молоді та формуванню національної еліти України, що особливо важливо у часи кульмінаційного протистояння з ворогом.

Актуальність теми дослідження зумовлена низкою чинників. По-перше, в умовах гібридної війни та боротьби за національну ідентичність гостро постає потреба у використанні художньої літератури як засобу патріотичного виховання, що ґрунтується на усвідомленні національної історії та її травматичного досвіду. Проза Матіос, зокрема роман «Солодка Даруся», є потужним інструментом для осмислення проблем національного буття (зрада, репресії, руйнування пам'яті). По-друге, проза авторки виявляється неприхованим заглибленням у концепції людино- та буковинознавства та

філософським проникненням у внутрішній світ особистості, що є важливим для формування ціннісних орієнтирів учнів. По-третє, незважаючи на значний читацький інтерес та наявність рецензій і фрагментарних відгуків у літературно-критичних нарисах, існує недостатня кількість методичних розробок, які б обґрунтовано пропонували шляхи ефективного впровадження її творів у шкільний курс української літератури з виховною метою.

Творчість Марії Матіос привертає значну увагу не лише пересічних читачів, а й літературознавців. Літературні процеси нашого часу досліджували такі вчені В. Даниленко [20], Т. Вільчинська [6], В. Дончик [25], Н. Зборовська [34], М. Ільницький [42], С. Квіт [49], Я. Поліщук [81], В. Скуратівський [89]. Творчість Марії Матіос в контексті літературознавчих пошуків осмислюють Т. Гребенюк [15], Я. Голобородько [13], Д. Дроздовський [27], Н. Косинська [51], Т. Дзюба [22], А. Дімаров [24], П. Загребельний [76], В. Клименко [50], І. Набитович [72], І. Насмінчук [74], Р. Семків [87], В. Соболю [90], Т. Тебешевська [94], Р. Харчук [96], Б. Червак [101], М. Сущенко [93], Г. Павлишин [78], І. Римарук [84], М. Якубовська [105] та ін. Розмовний стиль в оповідній структурі прози М. Матіос проаналізовано у дослідженні М. Цуркан. [99, 100], а ідіостиль досліджено в роботах І. Насмінчук [75] та К. Ісаєнко [43].

Водночас, проза М. Матіос, особливо роман «Солодка Даруся», досліджувалася з погляду жанрової своєрідності та психологічних аспектів характеротворення. Однак у час російсько-української війни та трансформації національної свідомості суспільства актуальним є комплексне дослідження, що поєднує історико-психологічний аналіз прози М. Матіос із розробкою конкретних методичних підходів для патріотичного виховання на уроках української літератури.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні жанрово-стильової своєрідності прози М. Матіос та практичному визначенні ролі її психологічного письма як засобу патріотичного виховання учнів старших класів на уроках української літератури.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

- окреслити творчу особистість М. Матіос, визначити доміанти її індивідуального стилю та охарактеризувати критичну реценцію її прози у сучасній українській літературі;

- проаналізувати роман «Солодка Даруся» як аналітико-психологічну «драму на три життя», розкрити його жанрову своєрідність;

- визначити проблеми національного буття та психологічні аспекти характеротворення у прозі письменниці (зокрема, мотиви травми, зради та спокути);

- простежити шляхи осмислення проблеми українського націєтворення в новелістичній збірці «Нація»;

- на основі аналізу «повістини» «Москалиця» та роману «Черевички Божої Матері» з'ясувати джерела формування національної ідеї та віднайдення національної ідентичності старшокласника на уроках української літератури (на прикладі вивчення прози М. Матіос);

- розробити методичні рекомендації для удосконалення морально-етичних цінностей та патріотичної свідомості учнів на прикладі творів М. Матіос.

Об'єкт дослідження – історико-психологічна проза Марії Матіос у контексті сучасної української літератури.

Предмет дослідження – жанрова та стильова своєрідність історико-психологічної прози М. Матіос та методичні засади її використання у патріотичному вихованні учнів загальноосвітньої школи.

Методологічною основою дослідження стали студії Я. Голобородька, Т. Гундорової, Ю. Коваліва, І. Набитовича, І. Насмінчук, Р. Семківа, В. Соболя, Т. Тебешевської, Р. Харчук, Б. Червака, Г. Павлишин, М. Якубовської та ін.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети і виконання поставлених завдань використано комплекс методів, що забезпечують цілісне вивчення історико-психологічної прози Марії Матіос у контексті сучасної української літератури, а також визначення її освітнього та виховного потенціалів. Метод текстового аналізу застосовано для детального опрацювання прози М. Матіос («Солодка Даруся», «Нація», «Москалиця»,

«Черевички Божої Матері» та ін.) з метою виявлення жанрових особливостей, психологічної домінанти, специфіки характеротворення та моделей репрезентації національної ідеї; культурно-історичний метод використано для дослідження історичних реалій, у яких постала проза письменниці, простеження зв'язку художнього світу творів із подіями Гуцульщини ХХ століття, трансформаціями українського суспільства та сучасним досвідом російсько-української війни, а також психологічний метод для вивчення внутрішніх станів персонажів, механізмів травматичного досвіду, моделей поведінки в умовах історичних катастроф, що дозволяє осмислити психологічні засади характеротворення та виявити терапевтичний потенціал текстів у педагогічній практиці; порівняльний метод застосовано для окреслення унікальності стилю та виховного потенціалу прози М. Матіос. В основі роботи лежить культурологічний підхід, як аналіз культурних кодів, традицій, етнопсихологічних особливостей, символіки й фольклорних нашарувань у прозі М. Матіос з метою визначення їх ролі у конструюванні української ідентичності та патріотичних цінностей.

Для розробки методичних прийомів, технологій та форм роботи на уроках української літератури, які спрямовані на формування національної ідентичності, громадянської позиції й емоційно-ціннісної сфери учнів на основі аналізу прози М. Матіос застосовано методи педагогічного моделювання, інтерпретації та педагогічного прогнозування.

Комплексне застосування згаданих методів забезпечує багатовимірний аналіз творчості М. Матіос та створює науково обґрунтоване підґрунтя для теоретичних висновків і методичних рекомендацій.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному аналізі історико-психологічної прози М. Матіос, визначені її потенціалу у патріотичному вихованні української молоді та розробці конкретних методичних рекомендацій для використання творів авторки на уроках української літератури у старших класах ЗОШ.

Теоретичне значення роботи полягає у поглибленні наукових уявлень про індивідуальний стиль та жанрові особливості сучасної української прози, а також у систематизації теоретичних засад вивчення історико-психологічного тексту в шкільному курсі.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання вчителями української літератури у навчальному процесі загальноосвітніх навчальних закладів, а також у навчальних курсах із сучасної української літератури вищої школи.

Апробація результатів дослідження. Матеріали роботи було апробовано на Всеукраїнській конференції студентської та учнівської молоді «Актуальні питання сучасної філології та журналістики» (30 жовтня 2025 року, м. Тернопіль, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка).

Публікації.

1. Семанюк В. Локальна ідентичність і глобальні наративи у творчості Марії Матіос. *Магістерський науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2025. Вип. 45. С. 284-289.

2. Семанюк В. Художні особливості великої прози М. Матіос. *Актуальні питання сучасної філології та журналістики: матеріали Всеукр. конф. студ. та учнів. молоді (30 жовтня 2025 року)*. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2025. С. 131-133.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел (11 позицій). Загальний обсяг роботи – 105 сторінок, із них – 87 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТВОРЧИСТЬ М. МАТІОС У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

1.1. Життєвий шлях та формування творчої особистості Марії Матіос

Сучасна українська література, особливості якої критики пов'язують із переходом від колоніального до постколоніального контексту, вирізняється багатством жіночої творчості та переосмисленням ролі локальних і глобальних наративів. Особливо це помітно в умовах сучасної воєнної реальності, коли почуття загострюються, а розуміння цінності кожного локального досвіду стає глибшим: немає «неважливого» локального, адже саме сукупність локальних історій формує глобальний наратив, за який сьогодні відбувається боротьба у світі. На думку І. Набитовича, «кожна наступна культурна епоха виростає з попередньої, руйнуючи й заперечуючи її стилістичні, ідейні первні, й, одночасно, до певної міри несе на собі печать багатьох ознак поезики цієї попередньої епохи» [71, с. 5].

На межі ХХ-ХХІ століть в український літературний процес впевнено ввійшла генерація авторок, проза котрих засвідчила їхній письменницький авторитет. У цьому контексті Марія Матіос є талановитою представницею «останнього радянського покоління» митців-вісімдесятників, що з'явилися на літературній ниві наприкінці 1980-х, а їхній життєвий і творчий досвід охоплює як радянську, так і пострадянську доби. «Бути жінкою в українській літературі 2000-х років, особливо тепер, у другому десятилітті, – це вже не щось екзотичне. Те, що двадцять років тому було маргінальним, стало центральним», – акцентувала Оксана Забужко у 2013 році під час розмови з польською журналісткою Ізою Хруслінською [108]. Г. Павлишин відзначає, що «постання й утвердження потужних жіночих голосів є однією з найпомітніших тенденцій у літературному дискурсі постнезалежної України» [79]. Відтак творчість Марії Матіос як художнє явище сучасної української літератури синтезує особистий і колективний досвіди, поєднуючи автобіографізм, історичну рефлексію та

жіночий погляд на історію. Її художній світ характеризують емоційна напруга, алюзії та філософські рефлексії над людською долею. Письменниця через автобіографічні мотиви, фольклорну основу та психологічну деталізацію формує унікальний наратив, де локальні події та родинні історії резонують із глобальними культурними і соціальними контекстами. Її проза стає мостом між минулим і сучасністю, між особистим досвідом та колективною пам'яттю нації, що робить її твори ключовими для розуміння сучасного існування української нації. Зосередженість авторки на осмисленні здобутків і втрат української історії XX століття, особливо у «Солодкій Дарусі» і «Майже ніколи не навпаки», можна зіставити з постмодерністською тенденцією до ревізії національної спадщини [45].

«Я беруся за перо лише тоді, коли мені є що сказати», – пише Марія Матіос, тому її творчість критики трактують, як «данину несамовитому нашому часові» [111] і розглядають крізь призму її біографічної історії, а її індивідуальна манера письма вирізняється самобутністю, що дає змогу органічно інтегрувати творчість у сучасний історико-літературний та культурний контекст кінця XX та початку XXI століть.

Дослідження особистості та світогляду Марії Матіос варто здійснювати на основі видання «Вирвані сторінки з автобіографії», яке представляє собою калейдоскопічну збірку раніше опублікованих есеїв, статей та виступів, хоча авторка намагається дотримуватися хронологічної послідовності, починаючи від найбільш ранніх усвідомлених спогадів з трирічного віку, що дозволяє простежити динаміку формування індивіда, і вагомим для неї є період раннього формування психіки, коли закладаються важливі світоглядні орієнтири [61, с. 10].

Марія Василівна Матіос (народилася 19 грудня 1959 року в с. Розтоки, Путильський район, Чернівецька область) вважається однією з найвиразніших авторок української літератури нашого часу, оскільки вдало поєднує талант поета, прозаїка та публіциста. Критичне середовище визнає її як «грант-даму української літератури» [46], при цьому вона також має неофіційний титул

«найпліднішої письменниці України» [46, с. 113]. Народившись в сім'ї вчителів, навчалася старанно, здобула золоту медаль і перемогу в СРСР за учнівський твір російською мовою [61, с. 45]. Хоча успіхами родина пишалася «мовчки і стримано» [61, с. 73], це могло стимулювати її до старанності [61, с. 31]. З іншого боку, юна Матіос була змушена вдаватися до адаптивних вчинків (цитування вірша про «Кремлівські зорі») [61, с. 50] через ідеологічне «духовне каліцтво» [61, с. 51] та дитячу травму від громадського суду над односельцем [61, с. 50].

Письменниця ілюструє становлення свого Его з трирічного віку: «Я знаю, що я – Людина» [61, с. 10]. Пізніше вона додає: «Я – Людина знаюча і думаюча»; «І я зроблю все для того, щоб таке більше не могло статися на моїй землі» [61, с. 31], що підкреслює її гуманістичну спрямованість [18]. Свою діяльність вона сприймає як місію національного значення: «Коли я занурююся Словом в історичне минуле... я почуваю себе сапером» [61, с. 31], який «намагається знешкодити суспільні небезпеки» [61, с. 31] і «розвінчати Україну декоративну» [61, с. 311].

Ідентичність та світогляд Марії Матіос безпосередньо пов'язані з її місцем народження у гірській місцевості Карпат, адже письменниця часто заґрунтовує свої прозові твори в унікальний родинний досвід, зосереджуючи тематично увагу на житті Буковини. Її головне творче кредо артикульоване як пошук «украденого щастя нації і пошук украденого щастя людини» [111]. Саме цей регіон став основним джерелом її художньої рефлексії, коли локальні мотиви виявляються через детальний опис побуту, традицій, мовлення персонажів та фольклору, що творять відчуття автентичності і культурної самобутності. «Солодка Даруся», «Щоденник страченої» та «Армагедон уже відбувся» – приклади творів, де локальний простір стає мікрокосмом національної історії, а внутрішній світ героїв відображає соціальні, психологічні та моральні проблеми спільноти [44].

Марія Матіос належить до тих письменниць, які формують образ сучасної української прози, органічно поєднуючи художню естетику з історичною

свідомістю народу. Вона неодноразово підкреслює, що саме Буковина та її етнокультурна багатозаровість стали основним джерелом творчої уяви [8, с. 45], а в текстах синтезуються автобіографічний досвід, фольклорна традиція та національний світогляд.

Поряд із локальними деталями проза Марії Матіос розкриває універсальні теми: травми війни, пошук ідентичності, моральну відповідальність, взаємозв'язок поколінь. Через особисті долі персонажів авторка осмислює загальнолюдські проблеми, зрозумілі та актуальні для зарубіжного читача. Рецензенти відзначають, що її твори мають глобальний культурний резонанс, поєднуючи регіональну етнопоетику із темами пам'яті та морального вибору [110].

Біографічні мотиви у творчості Марії Матіос тісно переплетені з історичною долею України, особливо трагічного ХХ століття. Авторка свідомо конструює «малий світ» гуцульського села як мікрокосм національної пам'яті, у якому віддзеркалюються архетипи українського буття. Народжена у «не зовсім пересічному роді – про це нас попереджає сам факт, що письменниця його історію знає аж до 1790 року, починаючи з предка з німецькою чи австрійською кров'ю, який осів був тоді у буковинських Карпатах... Більш того, один із її прапрапрадідів був письменним ще на початку 19 ст., за що його називали «писарем», прадіда Іллю односельці довгий час обирали старостою, попри його неграмотність, а бабусю Гафію в селі через мудрість називали Соломоном, попри її чотирикласну освіту» [71, с. 4].

Часто біографічні факти визначають формування авторського мислення Марії Матіос, як-от, наприклад, її участь у створенні Юрієм Ілленком відомого кінофільму «Білий птах з чорною ознакою» (1971), де головний герой каже сміливі на той час, непоступливі й пророчі слова: «Це мої гори і я тут газда! Це я вирішую, кому в них жити!», запали не тільки в її серце – вони вплинули на формування цілого покоління її ровесників. Цей фільм, його прихована позацензурна символіка і чар ледь вловимими відгуками і нині резонує в її творчості. А в одному з епізодів того фільму вона назавжди залишиться

маленькою Марічкою в постолах, що біжить під рясним дощем і музикою глиницьких музикантів дивиться на фатальний танець попівни Дани (Л. Кадочникова) і бандерівця Ореста (Б. Ступка)» [71, с. 4].

Авторка акцентує на закладених тоді, в ранньому віці, важливих світоглядних орієнтирах: «Тепер я розумію: саме той біг босоніж снігом не тільки не атрофував мою впертість, але назавжди загартував рецептори болю. Без того бігу я ніколи б не стала тією, ким я є» [61, с. 10-11]. Письменниця асоціює цей біг зі свободою і вважає, що він «назавжди загартував рецептори болю» і не «атрофував» її впертості. Подальша хвороба, спричинена витівкою, унеможливила відвідування дитячого садка, що зумовило «зростання на самоті і сприяло заглибленню у внутрішній світ та розвитку активної уяви» [61, с. 9]. Можливо, тому художній стиль Марії Матіос вирізняється поліфонічністю, багатством мовних засобів та пильною увагою до психологічної деталі. Її проза тяжіє до фрагментарності, поєднання документального й художнього, реалістичного й міфопоетичного. Однією з центральних тем є жіноча доля – не лише як соціальна, але як метафізична категорія. Так, у романі «Солодка Даруся» жінка стає втіленням родинної пам'яті, національної жертви та духовної сили.

Оксана Івашина осмислюючи психопортрет Марії Матіос використовує здобутки теоретика і практика психології Е. Берна, згідно з яким, самотня людина розвиває фантазію, стверджує, що «... цей епізод уплинув не лише на становлення дівчинки, як творчої й незалежної особистості, а й на фіксацію гендерних ролей та моделі поведінки, за якої можна проявляти непослух і хуліганство, але при цьому варто пам'ятати про обережність і можливе покарання від батька як маскулінної структури, але не від жінки, бо бабця Василина нічого не змогла вдіяти з Марічкою» [39, с. 36]. Покарання за цю витівку ременем від батька – «А ще я встигну назавжди запам'ятати, як тоді вперше і востаннє в житті татовий ремінь трохи розігрів задубіле на морозі м'ясо срачення під речитатив найжалісливішої на світі бабусі Василини перед сином («Не бийте, Василю, малу холеру...») та необхідність стримувати сльози і свої

намертво стиснуті зуби «аби лише не заплакати!» [61, с. 10] – створили динаміку, яка, на думку авторки, породила «культ співчуття до всіх, кого болить» [61, с. 9], стало для неї джерелом емпатійності та чутливості до чужого болю.

Ця емпатійність виявлялася вже в дитинстві, коли маленька дівчинка плакала через страждання героїв радянських наративів, хоча й не усвідомлювала ідеологічного викривлення [1, с. 11-12]. Здатність до милосердя до зла підтверджується епізодом, коли Марія Матіос, попри вороже ставлення сусідів Петріцьких та їхнє отруєння собаки, знайшла в собі сили врятувати «ненависну» сусідку від снігу, що впав з даху, чим зафіксувала «потоптане перше зло в собі» [61, с. 18].

У світогляді письменниці домінують загальнолюдські цінності над ідеологічними [52]. Це відображається у глибокому особистісному переживанні горя (наприклад, траур за дідом, що збігся з весіллям [61, с. 75], чи осуд С. Ротару за спів у день похорону В. Івасюка [61, с. 156], а також у ставленні до прототипів її історій: «Я завжди жалію того, хто став персонажем моєї розповіді» [61, с. 327].

Ключові аспекти особистості та світогляду М. Матіос (за «Вирваними Сторінками з Автобіографії») представимо у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Ключові аспекти особистості та світогляду М. Матіос

Категорія аналізу	Ключовий епізод/концепт	Аналіз та психологічне трактування	Цитати
Формування психіки (ранній вік)	Перший спогад - втеча від бабусі босоніж снігом	Сприяло розвитку екстраверсії (фокус на зовнішніх відчуттях) та загартуванню «рецепторів болю». Хвороба після втечі спричинила вимушену самотність, що стимулювало розвиток уяви та заглиблення у внутрішній світ	«Без того бігу я ніколи б не стала тією, ким я є»
Его та ідентичність	Становлення Его, усвідомлення себе як індивіда	Первинне визначення себе: «Я – Людина», у зрілому віці розширюється до «Людина знаюча і думаюча»	«Я знаю, що я – Людина»

Продовження таблиці 1.1

Ціннісні виміри та комплекси	Покарання батьком, при якому «стиснула зуби, щоб не заплакати»	Сформував комплекс покарання/залежності та водночас «культ співчуття до всіх, кого болить»	«Татовий ремінь трохи розігрів задубіле на морозі моє срачення під речитатив найжалісливішої на світі бабусі»
Справедливість	Свідоме зло у випадку із сусідами Петріцькими (отруєння собаки) та подальша допомога їм	Гуманістично-емпатійний вимір домінує над ідеологічним. Усвідомлене рішення проявити милосердя, незважаючи на заповідяне зло як «потоптане перше зло в собі»	«Жаль до іншої людини переміг»
Пам'ять та місія	Філософія часу і минулого, роздуми про час і призначення	Письменниця асоціює себе з «сапером» історичного минулого, оскільки «всі коди сучасного і майбутнього «зашифровані» в минулому»	«Фіксація часу, консервація епохи у невігданих іменах...»
Регіональна ідентичність	Топос Буковини через народження в Карпатах, згадки про малу батьківщину	Письменниця вважає себе «однією «із отих селян, що прикипіли до своєї землі – і мене звідти можна відірвати хіба лише із кров'ю». Буковина – ключовий топос, що є джерелом сили та відображає вічний цикл життя	«Така уперта буковинка!»
Наслідки ідеології	Радянський вплив у період навчання, травма на суді, цитування «Кремлівських зір»	Спричинив «духовне каліцтво», що викликало зворотний рух у пошуку правди. Рід і сім'я для неї завжди були понад ідеологією (неприйняття Павлика Морозова)	«Давали дуже переконливі на той час знання ідеологічного гатунку»

Незважаючи на те, що творчий шлях розпочався з поезії, де вийшли збірки «З трави і листя» (1982), «Вогонь живиці» (1986), «Сад нетерпіння» (1994) та «Жіночий аркан» (2001), найширше визнання М. Матіос здобула завдяки прозовим творам. До ключового прозового доробку належать:

- «Нація» (2001) – збірка новел, персонажі якої демонструють першочергове прагнення зберегти гідність, де водночас «ніхто не є однозначно засуджений і ніхто не є абсолютно кришталевию»;
- «Солодка Даруся» (2004) – найбільш резонансний роман, який слушно отримав назву «трагедії, адекватної історії ХХ сторіччя»;

- «Майже ніколи не навпаки» (2007) – сімейна сага з вираженими елементами гостросюжетного детективу, яка розкриває складні моральні та етичні конфлікти, що часто сягають корінням минулого;
- «Москалиця» (2008) – «повістина», що досліджує проблему ідентичності та соціального відчуження на прикладі долі жінки, яка опинилася на межі світів;
- «Чотири пори життя» (2009) – психологічно-філософський роман, що утверджує самоцінність жінки в сучасному світі;
- «Черевички Божої матері» (2013) – невеликий за обсягом твір, який розкриває універсальні теми милосердя, духовності та віри, підкреслюючи значущість нематеріального над матеріальним;
- «Букова Земля» (2019) – великий епічний роман-сага, що охоплює 225 років історії роду Чев'юків (з 1790 по 2015 рр.). Твір є глобальною панорамою життя Буковини та слугує літературною хронікою регіональної ідентичності та боротьби за українське;
- «Мами» (2023) – збірка новел та оповідань, центральною темою якої є сила материнської любові і трагедія втрати сина в час військових конфліктів та історичних потрясінь. Твір глибоко розкриває психологію горя та жертвності.

Творча особистість М. Матіос відома своєю «безкомпромісною сміливістю і жорсткою достовірністю» у художньому відображенні складних історичних епізодів, особливо у форматі сімейних саг, які цілком відтворюють «правдивий дух минулої епохи» [95].

Значущість постаті Марії Матіос у сучасному літературному процесі ґрунтовно підтверджують численні нагороди. Її внесок був відзначений як літературними, так і публіцистичними преміями: вона є лауреатом премій «Благовіст» та імені Володимира Бабляка (у царині публіцистики). Роман «Солодка Даруся» отримав особливо високу оцінку, забезпечивши письменниці перемогу у всеукраїнському рейтингу «Книга року – 2004», а в 2005 році – Національну премію України імені Т. Г. Шевченка. Також у 2007 році авторка стала лауреатом премії «Коронація слова» за роман «Майже ніколи не навпаки»

(2007). Крім того, альманах «Обличчя України – 2003» назвав її найпродуктивнішою письменницею останніх років.

М. Матіос викликає інтерес своєю стильовою різновекторністю, оскільки сьогодні вона представила зразки як елітарної, так і масової літератури. Цю подвійність авторка пояснює не лише прагненням задовольнити запити читацької аудиторії чи потребою чергувати релаксацію з шоковою терапією, а й настановою на непередбачуваність, винахідливість та експериментування. Головна її мета – утвердити генетичну дотичність української культури як до класичних канонів, так і до постмодерних художніх стратегій. У межах цілісної мистецької системи прози М. Матіос її твори високої та масової літератури переплітаються, взаємодіють і взаємно збагачують один одного.

1.2. Індивідуальний стиль письменниці

Становлення феномену творчості Марії Матіос розпочалося в кінці ХХ століття – період, коли «українське культуротворення характеризувалося численними нагнітаннями хвиль репресій, поневолень, знищень і самопідкорень режимові, а також сплеском чи точніше вибухом низки національних відроджень на всіх рівнях освоєння світобуття. Творчий почерк нашої сучасниці утверджувався в річищі взаємовпливу модерністсько-постмодерністської парадигматики, визначальні концепти якої довгий час зазнавали «притягання-відштовхування» [78, с. 17]. Він розкривається в контексті визначення, надаючи «виразності й завершеності ідейно-художньому світові митця, в ньому реалізується ідейне багатство творів і ступінь їхнього впливу на сучасників та наступні покоління, а це зрештою означає, що саме стиль може служити надійним еталоном у визначенні значимості художніх явищ» [73, с. 7].

Ірина Насмінчук стверджує, що індивідуальний стиль є багатоаспектною категорією, яка інтегрує цілу низку складників, суть яких безпосередньо залежить від типу світосприйняття та світорозуміння письменника, його

естетичної свідомості та суб'єктивної оцінної позиції щодо зображуваної дійсності. При цьому вона виділяє такі ключові компоненти стилю:

- авторське бачення світу та концепції людини;
- рівень взаємодії твору з життєвим досвідом та літературною спадщиною;
- способи художнього втілення сюжету;
- специфічні мовностилістичні засоби (унікальні лексичні та інтонаційні прийоми), необхідні для поглибленого висвітлення психології персонажа [75].

Серед факторів, які формують індивідуальний почерк митця, Г. Ключек виокремлює насамперед такі:

- «дійсність у широкому розумінні», яка впливає на форму твору переважно через зміст твору, накладає на неї свій опосередкований відбиток»;
- «літературний досвід і літературні традиції в їх зіткненнях, конфліктах і протиріччях з дійсністю, з творчою індивідуальністю письменника, з його світоглядом, методом, новаторським спрямуванням і т.д.»;
- «творча індивідуальність письменника з її світоглядом, методом і неповторним художньо здійснюваним сприйняттям дійсності, ставленням до традиції, а також і характером суспільної поведінки художника» [48, с. 17].

Виходячи з того, що індивідуальний стиль є базовим поняттям літературознавчої науки і найбільш яскравим вираженням загальних закономірностей художнього розвитку, його багатоаспектна структура та ключові детермінанти узагальнені в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Ключові складові та фактори формування індивідуального стилю автора

Визначення	Дослідник
«характеристична система мистецьких ідеалів, мистецьких смаків та характеристичних рис мистецької творчості»	Рівень вплетеності твору в життєвий контекст і літературну традицію (В. Домонтович)
«... власний «герб мистця», щось більше за талант і майстерність; це «суверенність в опануванні творива»	Способи і форми мистецького вираження предмету (Є. Маланюк)
«З дедуктивного погляду – це відкидання/дотримання канонів макропоетики (через форму); з індуктивного – це спосіб організації форми, що проявляє художній зміст»	Засоби віднайдення мовностилістичного еквівалента заявленій темі (А. Ткаченко)

Марія Матіос належить до генерації вісімдесятників, чиє становлення відбувалося в умовах ідеологічних і естетичних трансформацій та духовного протистояння радянській системі на етапі її занепаду [74]. Основним вектором її мистецького пошуку є віднайдення власної ідентичності та послідовне утвердження української національної ідеї, у цьому вона переймає естафету великих українських письменниць Ольги Кобилянської, Ірини Вільде, Оксани Забужко. Покоління вісімдесятників було покликане самим часом для подолання стереотипів. Політика «демократизації і гласності» наприкінці 1980-х років, подібно до «відлиги» початку 1960-х, послабила ідеологічні заборони, що дало поштовх для небаченого вибуху доти поневоленого національного почуття.

Існує значне обґрунтування того, що саме проза покоління вісімдесятників, яка розвивалася в руслі загальної демократизації літератури, стала каталізатором утвердження і поширення в Україні такого неоднозначного й багатовимірного явища, як постмодернізм. Це відбувалося на тлі посттоталітарної, постколоніальної та постчорнобильської дійсності, що характеризувалася руйнаціями, конфліктами та стихіями.

П. Іванишин розглядає постмодернізм як кризове явище сучасного світу, виводячи його сутність із прагнення до змішування незмішуваного: високого і низького стилів, мистецьких та позамистецьких елементів, ідей модернізму, реалізму та авангарду. Він протиставляє цю літературу іншим, паралельним течіям, які не так активно рекламуються, але чиї твори створюють представники як старшого (Л. Костенко, В. Шевчук), так і середнього та молодшого поколінь, включаючи М. Матіос, Л. Голоту, Н. Зборовську, В. Слапчука та ін. Юрій Андрухович, один із найяскравіших представників постмодерністського дискурсу, визначає його як те, «що прийшло після модернізму з його сутнісним прагненням модерності» [41].

Стильове збагачення сучасної прози відбувалося через використання художніх моделей, заснованих на ідеях екзистенціальної філософії, що проголошує людське буття як абсолютну цінність. Водночас, чимало прозаїків,

зокрема Марія Матіос, відкидають модну у XX столітті філософію відчуження й відчаю, протиставляючи їй давніше кредо – очищення через страждання. Літературне вісімдесятиництво спродукувало чимало епатажних творів, у стилі яких запанували іронія, сарказм, фарс та гротеск. Як зазначає В. Габор, найвагомим здобутком було те, що письменники «зуміли випустити з закоркованої тоталітарним режимом пляшки джина сміху, іронії, сарказму» [10], що стало засобом подолання за давнених комплексів минулого.

Стильове збагачення кінця XX – початку XXI століття варто розглядати як трансформацію художніх практик попередніх поколінь. П. Іванишин стверджує, що «найновіша українська література є стильово багатолікою, оскільки вона поєднує (навіть у творчості того самого письменника) різні літературні методи і стилі: романтизм і неоромантизм, необароко, реалізм і неореалізм, інші класичні та модерні напрями. Хоча інколи вона й «захоплюється окремими неоавангардними чи постмодерними елементами», в цілому вона «тримається в культурних межах мистецтва слова» [41]. Ця література, на його думку, має шанс пережити кризу і стати добрим ґрунтом для появи геніїв.

Покоління українських письменників-вісімдесятників, що сформувалося на зламі епох, не являло собою стильово однорідного масиву. Як наслідок якісно нового розвою української літератури та впливу західних естетичних моделей, у ньому чітко окреслилися два домінуючі художні вектори, що визначали всю палітру прозового письма. Ці вектори – традиціоналісти та авангардисти/постмодерністи – хоча й існували в межах одного покоління, але послуговувалися принципово різними художніми методами: перші зосереджувалися на етичній спадкоємності та реалізмі національного буття, тоді як другі обирали шлях експерименту, деконструкції та гротеску, відбиваючи хаос посттоталітарної свідомості. Необхідність виокремлення цих течій диктується потребою точного позиціонування прози окремих авторів, зокрема Марії Матіос, у загальноісторичному та стильовому контексті.

Таблиця 1.3

**Порівняльна характеристика ключових стильових векторів у прозі
українських письменників-вісімдесятників**

Критерій	Традиціоналісти	Авангардисти / Постмодерністи
Тип мислення	аналітичний, спрямований на традицію, психологізм, драму людської долі	фрагментарний, асоціативний, колажний, схильний до гри й деконструкції
Літературна основа	національна класична традиція, фольклор, історична пам'ять	модернізм, постмодернізм, світовий інтелектуальний канон
Провідні теми	національна історія, родинна пам'ять, трагедія буття, внутрішній конфлікт	екзистенційна криза, межові стани, абсурдність світу, криза ідентичності
Моделі героя	особистість у пошуках духовної опори, часто пов'язана з колективною пам'яттю	самотній індивід на межі хаосу, герой-фрагмент, антигерой
Стиль письма	ліризм, психологічна глибина, стримана експресія	іронія, гротеск, мовні ігри, колаж, інтертекстуальність
Мовні особливості	перевага літературної мови, стилістична вираженість	змішування реєстрів: суржик, жаргон, інтермедіальні вставки
Сюжетність	переважно лінійна, логічно вибудована, спрямована на розкриття характерів	деструктурована, фрагментарна, інколи відсутня як така
Принципи композиції	традиційні – хронологія, послідовність подій	некласичні – колаж, монтаж, поєднання непеєднуваного
Світоглядні орієнтири	морально-етичні категорії, осмислення національного досвіду	плюралізм істин, постправада, скепсис щодо стабільних смислів
Провідні автори	Марія Матіос, Євгенія Кононенко, Микола Рябчук, Валерій Пономаренко	Юрій Андрухович, Євген Пашковський, Юрко Іздрик, Тарас Прохасько, Галина Пагутяк

В. Моренець стан літератури будь-якої епохи характеризує єдністю трьох «духовно-інтелектуальних величин: традиційної (утвердження духовних здобутків), модерної (примноження попередніх надбань), авангардної (кардинальний перегляд усталеної традиції)» [54]. Саме в такому ракурсі доцільно розглядати феномен прози Марії Матіос, адже у її творах відображаються стильові концепції, характерні для межі ХХ-ХХІ століть: суперечливість буття; криза свідомості, українського духу, релігії та віри.

Незважаючи на це, в прозі авторки не спостерігаємо яскраво виражених ознак, притаманних сучасному хаосу, епатажу чи іронії. Водночас, постмодерністський канон у творах М. Матіос, навіть попри її заперечення, таки присутній завдяки таким елементам:

- театралізація сучасного життя (зокрема, карнавальна);
- інтертекстуальні перегуки;
- фрагментарне вираження ідеї змісту;
- часові зміщення;
- жанрові дифузії;
- використання кітчевих номенів.

«Оригінальна художня природа епіки Марії Матіос багата на взаємопереплетення традиційних і новаторських стильових тенденцій, сентиментальних, саркастичних, натуралістичних і навіть публіцистичних текстових моделей, на співіснування у творчій лабораторії письменниці концептосфери традиційного та постмодерністського осмислення буття, вона (проза) вливається в сучасне історико-культурне річище, але вирізняється своєю етноментальною самобутністю, художнім словом, метафоричністю виразу, естетичною довершеністю, історичними аналогіями, колоритною фольклористичністю, інтертекстуальною архаїкою та міфопоетичною семантикою» [80].

Позиція Марії Матіос у літературі вісімдесятників окреслюється на перетині кількох важливих тенденцій: з одного боку, її творчість виразно коріниться в традиціоналістській поезиці покоління, з іншого – демонструє відкритість до модернізованих форм оповіді, психологічної експансії та композиційної свободи. Саме поєднання традиційного світогляду й модерної стилістики робить Матіос однією з найбільш самобутніх постатей свого часу. Письменниця належить до групи авторів, які відновлюють тяглість української наративної традиції. Її прозу живить народна ментальність, локальний колорит гірського карпатського простору, увага до травматичного досвіду спільноти та внутрішніх драм людини. Саме тому вона природно вписується в традиціоналістський сегмент вісімдесятників, зосереджений на відтворенні

колективної та родинної пам'яті; моделюванні національного характеру; осмисленні історії й фатальних розломів ХХ століття; психологічно насиченому зображенні особистості в ситуації випробування.

У прозі Матіос домінують теми втрати, пам'яті, насилля, розірваності між індивідуальним болем і колективною долею. Вона працює з історичними травмами – репресіями, міжродинними конфліктами, війною, колоніальним досвідом, – але робить це не документально, а через заглиблення у внутрішні стани персонажів. Такий підхід зближує її із модерністською традицією психологічної прози й додає її творам інтелектуально-емоційної напруги.

Попри належність до традиційної лінії, Матіос демонструє сміливі мовні рішення: поєднує архаїзми, діалектні елементи, фольклоризми й літературну норму; будує фразу так, щоб вона не лише передавала думку, а й інтонаційно «відтворювала» внутрішній ритм переживання; вплітає бурлескно-травестійні інтонації, іронічні зсуви, що дає її прозі емоційну багатоплановість. У цьому аспекті вона стоїть на межі між традиціоналістами та карнавальньо-постмодерним крилом. Її текст не руйнує сюжетність, але активно використовує експресію, гіперболу, елементи гротеску.

Структура творів Матіос часто тяжіє до:

- монтажною композицією;
- фрагментарного викладу подій;
- зміни часових площин;
- внутрішніх монологів, що проростають з народної оповідної традиції.

Це зближує її з постмодерністськими практиками, однак без відмови від сюжетної вісі та психологічної мотивації (Г. Павлишин). Разом з тим, Марію Матіос не можна однозначно вписати в один стильовий сегмент. Вона органічно займає проміжну позицію:

- між традиціоналізмом і авангардом;
- між етнопсихологічною прозою та експресивною постмодерною нарацією;
- між національним міфом і критичним переосмисленням традиції.

Саме ця неоднозначність надає її прозі універсальності й глибини та вирізняє її серед інших представників покоління.

У системі координат вісімдесятників Марія Матіос виконує одразу кілька функцій:

1. Консолідує традицію, повертає літературі морально-етичні та національні сенси.
2. Поглиблює психологізм, зміщує акцент із зовнішньої події на екзистенційне переживання.
3. Впроваджує нові мовні рішення, гнучко поєднує традиційну лексику з індивідуальною інтонаційною свободою.
4. Створює модель «національного болю», де особисте й історичне взаємодоповнюються.

Таким чином, М. Матіос займає центральну позицію в традиціоналістському полі покоління, одночасно зберігаючи поліфункціональний зв'язок із модерним і постмодерним письмом, що робить її однією з ключових постатей української прози кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Таблиця 1.4

Аналітична модель «Письменник у трьох координатах: тема – стиль – наратив» (на прикладі Марії Матіос)

Формула координат М. Матіос	Основні характеристики	Ключові прояви у творах Марії Матіос
<i>ТЕМА: «Національна драма + рідина пам'ять + внутрішня психологічна розщепленість героя»</i>	Національна історія як особистий досвід	Українська історична драма ХХ століття – репресії, війна, колективні конфлікти, соціальні розломи – осмислюється через призму персонального болю та родинного досвіду. Історія не віддалена, а «врошена» у життя героїв.
	Травма та її спадковість	Травма передається між поколіннями й формує тип поведінки, світосприйняття, мовчання або протест. У текстах Матіос травматичність не локалізована в одній події – вона діє системно, створюючи «ментальну топографію болю».
	Пам'ять як інструмент відновлення смислу	Пам'ять у неї – не архів, а активна сила, що руйнує або рятує. Її функція подвійна: відтворити моральний порядок або, навпаки, оголити глибинні конфлікти між минулим і сучасністю.

Продовження таблиці 1.4

СТИЛЬ: «Традиція + психологічна експресія + інтонаційний ризик»	Традиціоналістськ і опори	<ul style="list-style-type: none"> Увага до родинної й етноментальної проблематики; використання діалектів і фольклорних елементів; морально-етична інтонація; «повернення» класичних сюжетних моделей.
	Психологічна експресія	<ul style="list-style-type: none"> Густота емоційного вислову; гіперболізація афекту; щільний психологічний портрет; метафоричні «вибухи» в мові.
	Інтонаційна й мовна сміливість	<ul style="list-style-type: none"> Ритм фрази коливається між ліризмом і гротеском; мова «дихає» діалектами, жаргоном, афористичними зрізами; часте використання емоційних зсувів, прискорень, уривчастих конструкцій.
НАРАТИВ: «Фрагмент як пам'ять + монтаж як композиція + наратор як носій спільного досвіду»	Фрагментарність як спосіб мислення	<p>Її оповідь не завжди лінійна. Події подаються:</p> <ul style="list-style-type: none"> через мозаїчні фрагменти; через стрибки між часовими площинами; через переривчасту логіку внутрішнього переживання. <p>Фрагмент у Матіос – не руйнація цілості, а «кристал» пам'яті.</p>
	Монтажна композиція	<p>Монтаж виявляється:</p> <ul style="list-style-type: none"> у поєднанні індивідуальних і родових історій; у чергуванні голосів і перспектив; у швидких перемиканнях між інтимною сценою та історичним тлом. <p>Цей прийом споріднює її з модерною прозою, хоча сюжетність вона не руйнує.</p>
	Наратив як голос спільноти	<p>Наратор у Матіос зазвичай виконує функцію:</p> <ul style="list-style-type: none"> «носія пам'яті»; свідка; морального коментатора; інколи – колективного голосу, що промовляє крізь окрему особу. <p>Це створює ефект «поліфонії трагедії», де особисте є лише вузлом у ширшій тканині долі</p>

Марія Матіос у трикоординатній моделі постає як письменниця на перетині традиції та модерну, що:

- тематично занурюється в історичну травму;

- стилістично поєднує етнокультурну основу з психологічною експресивністю;
- наративно вибудовує складну монтажну структуру пам'яті.

Відтак її творчість демонструє тип письма, спрямований на проживання національної долі через індивідуальну драму, що робить її однією з ключових постатей традиційних письменників-вісімдесятників із виразним новаторським компонентом.

Творчість М. Матіос постає на перетині національно-історичної проблематики, психологічної травматології та родинної пам'яті як інструменту осмислення минулого. Модель творчості Марії Матіос у трьох координатах: «тема – стиль – наратив» зображена на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Трикоординатна модель М. Матіос на перетині традиції та модерну

Трикоординатна модель дає змогу визначити місце Марії Матіос у стильовій системі сучасної української прози як авторки, яка поєднує традиційні етнопсихологічні й історико-національні наративи з психологічно експресивним стилем та композиційно складною, монтажною формою фрагментарного типу. Така взаємодія теми, стилю й наративу формує її унікальний естетичний код – проза пам'яті, де індивідуальний досвід зрощений із досвідом національним. В індивідуальному стилі Марії Матіос «найбільш повно виявляються основні і загальні закономірності художнього розвитку» [8, С. 45].

Отже, аналізуючи прозу Марії Матіос, простежуючи, як стиль у її творчості стає індивідуальним виявом смаків та уподобань, ми можемо сформулювати такі узагальнення:

- мова письменниці фольклорно наснажена діалектизмами, внутрішньою музикальністю та емоційною ритмікою. Вона відтворює індивідуальну свідомість персонажів через особливу мелодику мовлення, що створює ефект присутності [70]. Ця позиція у творах Марії Матіос реалізується через національну тематику, а водночас порушення складних моральних та екзистенційних питань, ускладнений психологізм (внутрішні переживання, «потік свідомості», оніричні візії), опозицію індивід-соціум, екзистенціальні проблеми та ін.;

- проза Марії Матіос є прикладом успішного синтезу локальної ідентичності та глобальних наративів. Вона засвідчує: локальні історії можуть стати універсальними, якщо автор відтворює внутрішню психологію персонажів, емоційний та соціальний досвід. Це дозволяє українській літературі виявляти власну ідентичність у світовому культурному контексті. У творчості Матіос локальна етнокультура, жіночий наратив та історична пам'ять органічно поєднуються з глобальними проблемами, що робить її тексти актуальними і для наукового, і для читацького сприйняття (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

**Локальні ідентичності, глобальні наративи
та їх взаємодія у творчості Марії Матіос**

Категорія	Прояв у творчості	Твір	Взаємодія локального та глобального
Локальна ідентичність	Використання гуцульського діалекту, опис традицій, обрядів, свят, сімейного життя, соціальні ролі (гендерні, вікові), місцеві історії та міфи	«Солодка Даруся», «Благословіть жінку», «Весна у чужому житті»	Локальна культура як живий простір, через який читач переживає глобальні історичні події
Глобальні наративи	Війни (Друга світова, локальні конфлікти), репресії, депортації, голодомори, соціальні проблеми, насильство, еміграція, тема людських трагедій та морального вибору	«Солодка Даруся» (Друга світова, переселення), «Битва під Крутами» (історичний контекст), «Майя» (соціальна нерівність)	Глобальні процеси (війни, репресії) впливають на життя персонажів, змушують змінювати локальні традиції та адаптуватися до нових умов
Взаємодія локального та глобального	Локальні герої переживають глобальні катастрофи, традиції та мова зберігають унікальність, але під впливом історії трансформуються; персональні долі показують універсальні теми	«Солодка Даруся» (традиційне гуцульське село на тлі війни та репресій), «Благословіть жінку» (сімейні конфлікти на тлі соціальних змін)	Локальна ідентичність стає «лінзою», через яку показані глобальні наративи; історія конкретної громади ілюструє великі соціальні та історичні процеси

Проза Марії Матіос здобула широкий резонанс серед літературознавців і читацької публіки. Критики відзначають поєднання індивідуальної авторської манери з глибоким філософським змістом [79]. «Солодка Даруся» отримала статус «роману-події» – тексту, де національну історію переосмислено через особисту трагедію. У зарубіжних оглядах відзначено універсальність тем у творчому доробку Марії Матіос – пам'ять, провина, мовчання як культурні архетипи [45]. Водночас критика зауважує певну патетичність і театральність її письма, що, однак, трактуємо органічним елементом її емоційної поетики,

оскільки авторка є представницею «жіночого письма пам'яті», де мікроісторія родини перетворюється на макронаратив про національну ідентичність [111].

Творчість Марії Матіос є важливою складовою сучасної української літератури, бо поєднує художній експеримент із глибоким етичним змістом. Її проза втілює концепцію пам'яті як способу осмислення історії, виступає простором жіночої нарації й естетичної рефлексії. Марія Матіос розширює жанрові й тематичні межі українського роману, надаючи йому психологічної та філософської глибини. Критичні інтерпретації її творчості підтверджують, що авторка посідає помітне місце в літературному процесі XXI століття. У цьому контексті відзначаємо ефективний синтез локального та глобального в її прозі. Локальна ідентичність виявляється через опис регіональної культури, побуту, мови і фольклору, створюючи автентичний художній простір. Глобальні наративи представлені універсальними темами: пам'яттю, травмою, моральною відповідальністю та пошуком ідентичності, забезпечуючи актуальність для сучасного читача в Україні та світі. Синтез локального і глобального у прозі Матіос увиразнює унікальність національної ідентичності та універсальність літературних тем.

Таким чином, можемо виділити основні характеристики індивідуального стилю письменниці Марії Матіос:

1. Жанрово-стильові особливості: поліжанровість та експериментаторство, коли стиль М. Матіос характеризується змішуванням жанрів, створенням авторських жанрових форм (наприклад, «драма на три життя» для «Солодкої Дарусі», «повістина» для «Москалиці»); синтез історичного та психологічного, оскільки стиль авторки – це поєднання документально-історичної основи з глибоким психологізмом (через внутрішні монологи, непрямую мову, ретроспекції); драматизм (присутність високого драматизму та трагізму у висвітленні долі, що корелює з фокусом на національному бутті та історичних травмах).

2. Мовно-лексичний рівень: регіональна специфіка (активне використання діалектизмів та гуцульської говірки, що створює неповторний колорит і

забезпечує автентичність наративної структури твору; особливості синтаксису (поєднання архаїзованого та модерного синтаксису, що поглиблює відчуття історичної достовірності); образність (насиченість метафорами, символами та афористичними висловами, що робить мову густою та емоційно навантаженою).

3. Техніки оповіді: нелінійна композиція (фрагментарність); використання прийому фрагментарного або мозаїчного викладу подій (як це видно в «Солодкій Дарусі»), де час зміщується, а історія розкривається через спогади та свідомість персонажів, підкреслюючи її психологічну спрямованість; суб'єктивізація оповіді (використання різних кутів зору та голосів, що посилює ефект присутності та дозволяє читачеві глибше проникнути в психологію персонажів); міфологізація (наявність фольклорних та міфологічних елементів, які надають творам універсального звучання, як, наприклад, у «Черевичках Божої Матері»).

4. Тематичні домінанти: етика та мораль (фокус на проблемах провини, каяття, пам'яті та спокути); світ жінки (глибоке розкриття жіночого буття та долі); національна ідентичність.

Основними атрибутами індивідуального стилю письменниці, які формують її творчий образ, серед іншого, є глибоке знання реалій життя та психології людини. Сама М. Матіос зазначає: «Я намагаюся розвернути кожну людину так, як розвертають діамант перед прожектором, і з'ясувати, чому людина вчинила (зробила вибір), можливо, жорстоко, але справедливо» [61, с. 4]. Творам авторки притаманна заглибленість у концепції людино- та буковинознавства, що обумовлює етнорегіональну самобутність її онтологічної моделі світу. Вона зосереджена на житті Буковини, що формує її як «автентичну гуцулку» [61, с. 3], тому потенційно матеріалізує цілий комплекс «національних рис та індивідуальних психічних феноменів, в яких гіпотетично прочитуються риси особистісного психічного буття авторки, адже згідно з психологоспрямованим літературознавством художні образи органічно є прямим породженням психосвіту митця» [39].

Таким чином, проза М. Матіос, будучи органічною частиною стильового багатоманіття українського письменства, використовує екзистенційний фокус та очищення через страждання як центральний стильовий ключ, дистанціюючись від чистого постмодернізму, але інтегруючи його елементи для модернізації традиційної форми. Вийшовши з естетики вісімдесятих, М. Матіос зуміла виробити власну прозову стратегію, індивідуальний стиль, «визначити своє «учора» й своє «сьогодні», своє «буде» й своє «ніколи» [14, с. 11]. Відтак жанрово-видова поліфонічність творчого доробку Марії Матіос включає широкий діапазон форм: новела, повість, роман, «гомеричний роман-симфонія», психологічна повість, «драма на три життя», щоденник та інші.

Висновки до Розділу 1

Марія Матіос є однією з найвиразніших авторок покоління вісімдесятників, чия творчість утвердилася на перетині модерністсько-постмодерністської парадигм. Її індивідуальний стиль є багатоаспектною категорією, що синтезує етнорегіональну самобутність з філософською глибиною. Хоча авторка формально належить до традиціоналістського крила вісімдесятників і дистанціюється від постмодернізму, її проза активно інтегрує такі постмодерністські елементи, як монтажна композиція, фрагментарність, жанрові дифузії («драма на три життя») та кітчевість, що збагачує традиційний наратив і робить її стиль поліфонічним. Цей синтез забезпечує її творам універсальність і глибину, розміщуючи їх між традицією та модерном.

Творче кредо М. Матіос артикульоване як «пошук украденого щастя нації і пошук украденого щастя людини», що визначає її гуманістичну спрямованість та національну місію. В основі її прози лежать психологічна травма та родинна пам'ять, де локальні історії стають мікрокосмом національної історії. Письменниця стверджує, що її письмо – це «писати власною кров'ю», і лише тоді, коли «твоє письмо пронизує серце, а тоді доходить до розуму», воно може уникнути байдужості.

Індивідуальний стиль М. Матіос вирізняється синтезом історичного і психологічного, а відтак високим драматизмом. На мовно-лексичному рівні вона активно використовує діалектизми, фольклоризми та індивідуальну інтонаційну сміливість, що забезпечує ефект автентичності та емоційної ритміки. Її проза є важливою складовою «жіночого письма пам'яті», де жіноча доля розкривається не лише як соціальна, але і як метафізична категорія. Завдяки поліфонічності та психологічній деталізації, її твори ефективно синтезують локальну ідентичність і глобальні наративи (наприклад, репресії, війна), що надає українській літературі культурного резонансу.

РОЗДІЛ 2

«СОЛОДКА ДАРУСЯ» ЯК АНАЛІТИКО-ПСИХОЛОГІЧНА «ДРАМА НА ТРИ ЖИТТЯ»

2.1. Жанрова своєрідність твору

Твір «Солодка Даруся» належить до жанрово-поліфонічного у творчому доробку Марії Матіос. Сама авторка визначає «Солодку Дарусю» як «драму на три життя», що є авторською жанровою номінацією (індивідуально-авторським визначенням), позиціонуючи твір як глибоко конфліктний і сфокусований на трагічних долях нації і персонажів.

Своєрідність твору засвідчують його назва та підзаголовки, які є авторськими жанровими номінаціями і задають подвійний фокус сприйняття: «драма щоденна» (авторський підзаголовок у тексті) акцентує увагу на соціально-побутовому та регіональному вимірі твору.

Щоденність або повсякдення описується через місце дії – буковинське село – та час в якому відбуваються події – повоєнний радянський період. Як видно з перших сторінок, драма розгортається в мікросвіті села, де панують плітки, забобони, підозри («Варвара вночі вимикала, не мені вам, Марійо, казати, що то за відьма») та чутки. Жанр «щоденної драми» зосереджений на конфлікті між індивідумом і суспільством, між нетиповою Дарусею та колективною «нормою». Деталізація побуту та використання діалектизмів («бола», «вимикала», «приключилося», «дрібнизниче») надає творові глибокого регіонального колориту та реалістичної достовірності.

Авторська назва «драма на три життя» фокусує увагу на структурі та методології твору, виводячи його за рамки традиційного реалізму. Твір має характер психологічного розслідування. Сюжет розгортається нелінійно, як пошук причин травми, що призвела до німоти Дарусі. Формула «трьох життів» символізує три часові площини або долі, які формують композицію:

- 1) сучасне життя Дарусі;

- 2) трагедія її батьків (минуле);
- 3) історичний контекст репресій (тоталітарна епоха).

Це забезпечує ретроспективний характер твору. Головний жанровий стрижень «Солодкої Дарусі» – історія психологічної травми (посттравматичний синдром), що має витoki в історичних подіях.

У буковинському селі Черемошному в післявоєнний радянський період мешкає сирота Дарина. Громада вважає її несповна розуму, називаючи «причинною», оскільки дівчина справді демонструє дивну, нетипову поведінку. Наприклад, вона обгортає викопані бульби жоржин ковдрою, щоб уберегти їх від морозу, і роздає сусідам, на обійстях яких відсутні квіти. Або ж восени вона прикрашає стару грушку кольоровими нитками та позлітками. Мотивуючи таку витівку, героїня міркує: «Чому дерево має сумувати, коли пригріває осіннє сонечко, коли Дарусю не шугає біль у мозок? Даруся в неділю завжди зодягає мамину вишиту сорочку. А що, грушка не може сьогодні мати сорочечку, вишиту Дарусиними руками? Позлітка блистить на сонці, вітер колише кольорові нитки на рудому листі – і Даруся хоче співати» [66, с. 14-15].

Разом з тим, наратор забезпечує розуміння аналітичного характеру твору, оскільки він спростовує уявлення про героїню як про божевільну. Через внутрішній монолог читач дізнається: «Даруся все чує і все знає, лише ні з ким не говорить. Вони думають, що вона німа. А вона не німа. Даруся просто не хоче говорити» [66, с. 15]. Аналітична функція тексту полягає в тому, щоб розгадати причину німоти й «божевілля», довести, що її поведінка є логічною та виваженою, а відмінності між «світом людським і світом її уяви» є свідомим вибором героїні. Проте її внутрішній монолог швидко переходить у площину усвідомлення небезпеки: «Але хтось може вчути. Співанка також шкоду приносить. Іванна з Василем доспівалися про червону калину такої, що у Сибір їх відвезли і дотепер там тримають. А може, вже не тримають, бо нема кого!?» [66, с. 15]. Ці міркування свідчать, що мислення Дарусі є логічним та виваженим, і вона чітко усвідомлює різницю між світом її уяви та жорстоким світом людей. Читач розуміє, що така поведінка Дарусі спричинена певною

невідомою драмою, на що вказує жанроозначувальний підзаголовок «драма на три життя».

«Солодка Даруся» розгортається як драма, центральною темою якої є посттравматичний синдром. Німота Дарусі, її небажання говорити («Слова можуть робити шкоду») – не фізична вада, а прямий наслідок глибокої психологічної травми, спричиненої жахливими подіями минулого. Це ілюструє філософема: «То не крик, Як кричиш, Крик, Як довго мовчиш», де німота є найвищою формою крику. Подальший розвиток сюжету підтверджує, що німота часом виявляється сильнішою за слова, а героїня, яку вважають божевільною, – мудрішою за тих, хто має «всі розуми» [22, с. 163-166].

Матіос використовує гротеск (людина, що говорить із квітами, протиставляється «нормальним» членам громади, які роблять зло), щоб показати деформацію світобудови. Цей прийом є характерним для прози вісімдесятників, які використовували іронію та гротеск для подолання «задавлених комплексів минулого».

Виділяється гротескний мотив «божевілля» героїні на тлі «нормальності» суспільства, щоб висвітлити недосконалість світобудови. Даруся, яка «говорить з деревами і квітами, і живе собі, як хоче», виявляється мудрішою за тих, хто «всі розуми поїв», оскільки вона усвідомлює небезпеку та недосконалість людського світу, де за спів про червону калину людей «у Сибір їх відвезли». Її екзистенційна німота є захисним механізмом від суспільства, здатного робити «шкоду». Сама Даруся це добре усвідомлює: «Люди в селі часом роблять таке, що навіть Даруся хапається за голову, але їх дурними чомусь ніхто не називає, а про неї, що говорить з деревами і квітами, і живе собі, як хоче, хоч і шкоди не робить нікому, думають, як про дурну» [66, с. 6].

Формула «на три життя» вказує на особливу тричастинну композицію твору та його поліхронічний характер, де розкриваються три взаємопов'язані долі або три часові площини, які визначають трагедію головної героїні:

1. Життя Дарусі (сучасність твору, її самотність і німота як наслідок травми).

2. Життя її батьків (трагічна історія, пов'язана з історичними подіями та виборами, що призвели до травми дитини).

3. Життя села/епохи (історичні умови, тоталітаризм, репресії, які сформували середовище і спричинили конфлікт).

Таким чином, «три життя» – не просто хронологія, а структурний прийом, що дозволяє охопити долю однієї людини в контексті історичної та родинної пам'яті. Хоча твір сфокусований на внутрішньому стані Дарусі, її драма є прямим відображенням зовнішніх історичних подій – пізнього радянського повоєнного періоду. Натяк на «драму на три життя» сигналізує, що для розуміння німоти героїні необхідна ретроспекція – повернення у минуле. Ці ретроспекції (хоча вони ще не розкриті в цьому фрагменті, але передбачені жанровим підзаголовком) повинні пояснити: яка саме історична подія або політична репресія (натяк на Сибір і «співанки») спричинила травму; хто саме є тим, хто сказав, що «будь-яка бесіда може робити шкоду».

Таким чином, жанрова своєрідність «Солодкої Дарусі» полягає в тому, що психологічна драма сучасності є закодованою історичною драмою, яку можна розшифрувати лише через аналітичну ретроспективу трьох взаємопов'язаних часових площин, що забезпечує творці його аналітико-психологічний характер.

Високий рівень конфліктності, емоційної напруги та трагічного фіналу, що характерно для жанру драми, тут переноситься у внутрішній (психологічний) світ героїв і соціально-історичний конфлікт (людина vs тоталітарна система). Дарусю, яку привабили ласощами й обманули улесливими фразами радянського вояка, змусили розкрити головну таємницю її родини, засвідчивши їхню підтримку повстанцям. Цим вона, сама того не усвідомлюючи, прирекла своїх найближчих на загибель.

Матір Матронка не змогла витримати удару й, зломлена трагедією, покінчила з життям, повісившись на власній косі. Вони обидві виявилися вразливими до підступності московських займанців, і навіть щирість дитячого серця не стала захистом від фатального вчинку. На плечі Дарусі лягає ще й

прокляття матері: «Краще би була струїла в утробі таку нечисть чи родила німою...» [66, с. 171]. Відомо, що мати здатна благословити чи проклясти з силою, що не знає меж.

Для Марії Матіос, яка творчо зростає на міцному підґрунті національної традиції, характерне природне переплетення реалістичного погляду на життя з романтичною манерою письма. Її проза вирізняється глибокою емоційністю, сердечним осмисленням світу, широким охопленням часових і просторових площин. Кожен фрагмент, кожна деталь оповіді насичені внутрішнім переживанням і тонким психологічним підґрунтям – саме це свідчить про романтично забарвлене художнє бачення авторки.

2.2. Проблеми національного буття в романі

Даруся, за словами Марії Матіос, – метафора сьогочасної України. З цього погляду Даруся – це вічна українська «грішниця», поставлена у нові політичні і суспільні умови. У «Невиголошеній промові лауреата Національної премії імені Тараса Шевченка під час вручення відзнаки» письменниця зокрема зауважила: «Головна героїня мого роману «Солодка Даруся» завдяки безпощадним жорнам історії і безпощадним людям кілька десятиліть була позбавлена голосу. Але у час найгострішого сердечного піднесення і найвищої драми свого трагічного буття вона нарешті промовила єдине слово, покликавши до себе Богом вибраного їй чоловіка. Згодом, ненавмисно вражена в саме серце, Даруся заговорила ... востаннє, навіки поховавши невинувдані надії на своє маленьке – людське – щастя. Пишучи цю книгу, я не сподівалася, що образ дівчини, битої судьбою і людьми, за короткий час стане метафорою моєї країни» [44, с. 12].

Після викладу драматичних подій письменниця переходить до ширшої національної рефлексії. Матіос, яка завжди вирізнялася пронизливою чутливістю до духовних станів свого народу, відчуває зародження тривожних сигналів у глибинах суспільної свідомості – ніби ледь чутний поклик, що

попереджає про можливість чергового історичного зламу. Саме з цієї внутрішньої тривоги, що є не лише емоцією, а й формою національного інстинкту самозбереження, вона звертається до верховних державних інституцій із вимогою не допустити деградації українського національного життя, не дозволити країні знову зануритися в безпорадність, духовне отупіння та втрату голосу.

Цей заклик не обмежується лише осмисленням тоталітарного минулого. Філософська перспектива М. Матіос набагато ширша: вона стосується повторюваності історії, того, як легко нація може повернутися в стан залежності, підневільності чи внутрішнього спустошення, якщо втратити чуття відповідальності за власне буття. Її художня думка наголошує, що досвід комуністичного поневолення це лише один із симптомів ширшої національної травми, яка може активізуватися в будь-яку епоху, коли послаблюється моральний і духовний стрижень суспільства.

У такому ж символічному, національно забарвленому ключі подається й образ Черемошного. Насправді письменниця описує два села з однаковою назвою, однак ця просторово-географічна деталь поступово переростає у метафору поділеної, але внутрішньо єдиної України. Мешканці цих двох Черемошних століттями говорили тією самою мовою, виростили на однакових молитвах і святочних традиціях, носили подібний одяг і жили за схожими звичаями. Їх поєднували спільні ритми буття: від родинних обрядів до циклів народного календаря. «Але час від часу їхня дідівщина переходила від однієї держави до іншої, мовби безвольна жінка в руки більш удатного чоловіка, – і через те час від часу і багато років, так багато, що вони іноді трамбувалися в століття, люди попід горбами-близнюками були розділені кордоном, який проходив якраз по середині не причетної до таких змін ріки» [66, с. 97].

Розмежовувала їх лише річка як природна межа, яка не руйнувала глибинної спорідненості, але з часом стала нагадуванням про те, наскільки крихкою є єдність, якщо її не підтримувати свідомо. Навіть відмінність у формах привітання, на яку звертає увагу письменниця, набуває символічного змісту:

невеличка різниця в щоденних жестах, накопичуючись, може перерости у серйозні цивілізаційні відмінності, якщо нація втрачає єдиний духовно-культурний центр.

Таким чином, у творі Черемошне виступає як своєрідний мікрокосм України, у якому сконцентровані ідеї історичної єдності, територіальної вразливості та духовного споріднення народу. Письменниця, описуючи побутове й локальне, насправді розмовляє про проблеми загальнонаціонального масштабу: про небезпеку внутрішніх поділів, про відповідальність за культурну спадкоємність і про обов'язок зберегти духовний код, який дозволяє нації вистояти у найскладніші часи.

Буковинська громада, що вже звикла до влади то румунських, то німецьких зайд, не відчувала жодної прихильності ні до румунського «грубого свинського взуття», ні до німецьких «до блиску наваксонаних» чобіт. Проте справжнім шоком для мешканців стає поява чергової армії – тих, хто приходить зі сходу у «постолах, з березової кори сплетених». Саме цей момент викликає у людей найглибшу зневіру, адже замість очікуваного «визволення» вони бачать втілення бідності, занедбаності й чужинської чужості.

Через багатоголосий народний дискурс, пересипаний грубими висловами та фольклорною експресією, М. Матіос передає правдивий настрій буковинців щодо радянського міфу про «культурний порятунок», який Москва нібито несла окраїнним українським землям. Колоритна мова, що поєднує місцевий діалект із літературним викладом, створює ефект присутності читача серед громади, яка вголос і без страху обговорює прибулих: «...Ти подивися на оцю голоднечу, що забралася в наш край! Скажи, мені, Міську срібний, що вони нам можуть зробити доброго і що можуть дати доброго, коли самі мало не голими с... світять?! А подивися на їх онучі! А на оті постолі, з березової кори сплетені. Видиш, ти щодень ходиш у добріських свинських постолах. А на пролюдень маєш телячі вироб'єки. /.../ То подумай собі у своїй голові, що у них може бути на пролюди, про неділю чи свято, якщо вони перший раз ступили межі такі гречні, як ми, газди, голодранцями» [66, с.].

Відчуття відрази до нової влади поглиблюється вживанням низького, зневажливого словника. Особливого значення набуває займенник «воно», що позбавляє радянського представника індивідуальності та людських рис, акцентуючи на його брутальності й духовній порожнечі. Так постає образ новоприбулого комісара – безликої істоти, яка намагається встановити силу над місцевими людьми: «Ти що собі думаєш, таке обірване і ніяке, як оце, що плює перед дзвіницею, і не знати, де йому пуп рубали, може бути май ліпше чи добріше, як румунський жандарм чи учений дідич?» [66, с. 117]. У такий спосіб письменниця показує не лише соціальну та культурну прірву між буковинським селом і новими правителями, а й колективне усвідомлення того, що під прикриттям обіцянок «прогресу» прийшла сила, якій чуже і людське, і національне.

Психологічна природа національного буття у прозі М. Матіос нуртує з тих самих джерел, що й духовний досвід українського народу – з біблійного уявлення про серце як про осердя моральної волі, людської гідності та життєвого сенсу. Саме тому романтична кордоцентрична оптика, притаманна авторському письму, не є лише художнім прийомом. Вона перетворюється на засіб осмислення історичної долі нації, яка упродовж століть зберігала свою тяглість ідентичності через емоційно-духовний досвід людей, здатних відчувати красу світу навіть у найтрагічніші моменти існування.

Для М. Матіос серце її героїв – не метафора, а реальний механізм культурної пам'яті. Внутрішній світ персонажів – Михайла, Матронки, Дарусі – відкритий до краси, до любові, до гармонії з природою, бо їх психічний досвід сформований традицією, родовою спадковістю, українською ментальністю, що завжди тяжіла до духовного самозаглиблення. У цьому – одна з ключових рис національного буття: здатність укорінювати внутрішню стійкість у почуттях, у невидимому світі душі, який не зламали жодні тоталітарні режими.

Естетичний вимір «Солодкої Дарусі» вибудовується через відтворення психоемоційних станів позитивних героїв, які несуть у собі архаїчну віру в красу як у спосіб збереження світу. Їх здатність переживати гармонію – це не

приватна риса, а прояв національної моделі буття, де природа, релігія, любов і родина формують духовний каркас української людини.

Особливо промовиста сцена, коли Михайло і Матронка захоплено дивляться на засніжений краєвид Черемошного. У тексті це описано як щось майже неземне: «білі – неначе вовняні – сніги», «темні цятки хат, що світяться, як вертепні звізди». У контексті національного буття цей епізод набуває ширшого сенсу. Він відтворює не просто красу рідного краю, а модель первісної України, де людина співіснує з природою у стані духовної злагоди. Саме такі моменти, передані з великою художньою переконливістю, фіксують ностальгію за цілісною, незруйнованою Україною, яка існувала в народній уяві як утрачений ідеальний простір.

М. Матіос, створюючи власний міф України, повертає читача до образів буковинського світу – природи, обрядодійства, родових історій. Цей міф не декоративний і не фольклорний. Він працює як форма національного самовідтворення, бо показує, що духовне життя народу ґрунтується на історичній пам'яті та естетичній чутливості до рідного.

У цьому сенсі слухним є зауваження Я. Голобородька: «Письменниця – одна з найяскравіших представниць літературних регіонів України, бо її твори промовляють голосами локальних спільнот, які зберегли власний культурний код. Такий регіональний голос, виведений на рівень загальнонаціонального сенсу, стає знаком того, як нація конструює себе з множини локальних досвідів, об'єднаних спільною емоційною пам'яттю» [12, с. 6].

Розкішна природа, взаємне кохання, сімейний затишок, релігійна тяглість – це не лише складники гармонійного життя героїв. Це маркери життєдайної моделі українського буття, де духовність постає захисною силою спільноти. І саме через такі художні структури М. Матіос демонструє: нація зберігається не лише через історичний чин чи політичну боротьбу, а й через здатність людини відчувати повноту світу серцем, яке не втрачає пам'яті про красу, добро й духовну цілісність.

Антисвіт у романній структурі постає як вторгнення чужої, антигуманної сили, яка руйнує природний лад села, його моральні засади та культурну сталкість. Саме «чужинці» формують простір темряви, що суперечить традиціям місцевої громади й національному світовідчуттю. М. Матіос вибудовує цей антисвіт із промовистих деталей, за допомогою яких легко простежити процес нищення усталеного укладу життя.

Так, млин заможного газди – символ місцевої працьовитості, господарської культури, тяглості поколінь – переходить у руки нерадивого ледаря. У цій деталі зашифрована метафора тотального морального перевертання, характерного для окупаційних режимів: влада передається тим, хто не створює, а лише паразитує, перетворюючи працю народу на ресурс власної примітивної влади.

Закриття «Просвіти», яка упродовж десятиліть була центром культурного й національного життя, – це вже не просто адміністративний акт, а удар по духовному серцеві громади, по самій можливості збереження культурної пам'яті. Натомість людей силоміць заганяють у читальню, де їм читають лекції про «міжнародне становище» – типовий приклад колоніального примусу, коли народ позбавляють власного голосу і нав'язують чужу картину світу.

Окремою болючою раною звучить доля священичої родини: переселення у тісний, принизливий простір колишньої крамниці, пограбування майна серед білого дня. Так письменниця демонструє спробу знищити символи духовного авторитету, без яких національне буття втрачає опору. Руйнування авторитету церкви – це руйнування морального фундаменту, на якому трималося українське життя.

Не менш трагедійною є доля тих, хто щиро повірив у «нове щастя» й зустрівачав прибульців з хлібом-сіллю – традиційним знаком гостинності та духовної відкритості українців. Їхня подальша гірка доля засвідчує, що колонізатор не приймає жестів довіри: він знищує їх так само, як і відкритий спротив. Навіть за співанку про червону калину – символ нескореності – людей

засилають у Сибір. Так формується модель страху, що паралізує духовне життя, закриває людські голоси й пісні.

Світ насильства, який несуть окупанти, стає очевидним у сценах публічної наруги над тілами боївкарів. Виставляння скалічених тіл на пострах як спосіб упокорення громади, методологія залякування, спрямована на придушення національного опору. Ця сцена символізує зіткнення двох світів: один – катівський, брутальний, позбавлений людяності; другий – це світ честі, жертвності, моральної сили.

Промови майора МГБ Дідушенка втілюють ідеологію страху, систематичне руйнування довіри між людьми: «радянська влада має всюди очі й вуха» [66, с. 156], «хто вагається – тому ми допомагаємо прозріти» [66, с. 161]. Ці фрази – не просто погрози; вони формують атмосферу тоталітарної підозри, яка змушує людей мовчати, стримувати пісні, уникати забав. Тут вимальовується психологічний портрет колонізованої країни, де страх витісняє природну життєрадісність.

Особливо символічним є епізод колективізації: людей після служби Божої женуть до сільради й висувають ультиматум – або колгосп, або виселення. Це свідчить про зіткнення двох ідей національного буття: християнського, ґрунтованого на свободі та моральному виборі, і тоталітарного, який не визнає ані духовної автономії, ані приватної власності, ані людської гідності.

У репліках черемошянців виразно постає національна пам'ять про трагедії, які пережила Україна: Голодомор, масові депортації, брехню режиму. Люди інтуїтивно розпізнають неправду, відчують загрозу і це своєрідний імунітет нації, вироблений історією страждань. Сумнів, недовіра до «визволителів» – це вияв глибинного інстинкту самозбереження.

Так, у романі одним із найвиразніших вузлів смислової напруги, де стискаються у густий символічний згусток краса й потворність, є діалоги між мешканцями Черемошного та представниками окупаційної влади. У цих сценах, немов у збільшувальному склі, виявляється протистояння двох типів культури, двох способів мислення, двох моделей національного буття.

Особливо промовистим є епізод розмови малолітньої Дарусі з «офіцером у галіфе»:

– «Як ти називаєшся, дівчинко? – в'юнким, улесливим аж до непристойного, голосом запитав чоловік, дивлячись дитині просто в очі.

– Даруся – донька Михайла Ілащука, сина Петрового.

– А скільки тобі роцків, Дарусю, – донько Михайла Ілащука, сина Петрового, що ти така розумна?

– У місяць по Стрітенню минуло десять.

– А ти отченаш знаєш?

– Знаю. І «Вірую» знаю.

– А конфети солодкі любиш?

– Люблю.

Офіцер і дитина дивилися одне на одного, ніби змагалися, хто кого передивиться. Зелений півник у офіцеровому роті з вертким язиком знову зменшився на одну пір'їну з хвоста. Дівчинка переступила з ноги на ногу і собі ковтнула слину» [66, с. 156]. На перший погляд, це проста зустріч дитини й влади. Проте варто вдумливо вслухатися в цю розмову, і стає очевидним: перед нами зіткнення двох світів, один з яких природний, щирий, кордоцентричний, а другий – штучний, агресивний, побудований на брехні та моральному знівеченні.

Офіцер, упевнений у власній безкарності, промовляє з позиції грубої сили. Його риторика позбавлена логіки серця, він мислить лише категоріями підпорядкування, страху, покарання. У його голосі немає навіть тіні співчуття чи людяності. Це мова імперського антисвіту, який не визнає права «малих народів» на власне існування. Для нього Черемошне – лише територія, а люди – матеріал, підданий переробці.

Натомість Даруся, внутрішньо вкорінена у свій світ, говорить просто, щиро, з тією ненавмисною мудрістю, яку може мати лише дитина, вихована на традиційних цінностях. Її відповіді оголюють правду, яку окупаційна влада

намагається приховати. Вона не входить у логіку страху і цим виводить на поверхню фальш «визволительської» риторики.

Цей короткий діалог демонструє принципову прірву між двома світоглядними системами, що намагаються одночасно існувати на одній землі:

- український світ, побудований на моральній пам'яті, духовній гідності, довірі до правди й чистоти серця;
- тоталітарний світ, заснований на знеособленні, жорстокості, силі як єдиному аргументі.

У присутності дитини система насильства виглядає ще потворніше, ніби сама себе викриває. Саме через цей контраст М. Матіос показує, що боротьба за національне буття розгортається не тільки на рівні збройного опору чи політичних декларацій, а й у щоденних зіткненнях людського й нелюдського, у діалогах, що відбуваються на межі двох світів – одного, що виборює право бути собою, і другого, що прагне стерти це «я» до невпізнання.

Отже, сцена з «офіцером у галіфе» – це не просто епізод, а мікрореконструкція національної драми, у якій дитяча невинність протистоїть імперській жорстокості, а українська духовність знаходиться у тоталітарній пастці. Через такі діалоги Матіос оголює фундаментальну проблему: яким чином нація зберігає свій внутрішній світ там, де система прагне відібрати навіть право на голос.

Вічна проблема добра і зла реалізована письменницею не лише через протиставлення «ми-вони». Спрощення колізії до елементарного художнього вирішення – не для письменниці такого рівня і такого смаку. З авторської концепції випливає, що зло комфортно відчувається не лише в атмосфері антихриста: «Жоден сатана не має такої сили, як прості люди у час заздрості, ненависті і помсти» [66, с. 70].

Жорсткі умови історичного часу спотворюють людську психіку, виявляючи в поведінці темні й егоїстичні інстинкти. Коли багаті господині, Їлена Курикова та Дзьодзева жінка, разом із сім'ями були вигнані з села, їхнє майно безсоромно привласнила Васюта Калинич, навіть використавши святковий одяг для власної

вигоди. Чиста, щира Матронка не розуміє, як можна одночасно благоговіти перед Богом і порушувати чужу власність: «—...Ви виділи, Михайлюню, вона хрестилася і казала отченащ, вона вкривала Божу Матір, і їй не горіло ні лице, ні совість, і пальці їй не скрутило! Як таке може бути, Михайлюню? Що з цими людьми зробилося, що вони такі недобрі не до чужих – до своїх?!» [66, с. 141].

Національна складова виявляється у випадках зрадництва навіть серед своїх: рідні буковинці видають майору Дідушенку Михайла Ілацука: «У нас люди вміють зробити добре другій людині, та й служити двом зразу вміють» [66, с. 159]. Таким чином, катастрофічні історичні події вплітаються у психологічні процеси, що формують українську ментальність, де поєднуються моральна слабкість і духовна стійкість.

Роздуми старого Гершка ілюструють універсальність часу та історичних потрясінь: «А сьогодні надійшли такі часи, що колісниця їде – і людини не бачить. Переїде – і не спам'ятаєшся, що вже ні тебе нема, ні совісти, ні честі. ... Ця колісниця, що в'їхала сьогодні в наше життя, не обмине ані німого, ані сліпого, ані християнина, ані іудея» [66, с. 108].

Таким чином, кожен топонім Буковини у романі стає художнім узагальненням регіону, який репрезентує національне буття. Черемошне, Нижня Товарниця, Тисова Рівня – це не лише місця подій, а символи історичних травм, моральних випробувань та боротьби за виживання народу. Роман демонструє не просто зіткнення персонажів з окупаційною владою, а фундаментальну боротьбу двох картин світу: одна – основана на традиції, моральній правді, християнській культурі та етнічній пам'яті; друга – збудована на насильстві, брехні, нищенні людської гідності та культурного коду. У цьому протистоянні М. Матіос окреслює загальнонаціональний вимір: українське буття постає як постійна боротьба за право залишатися собою, зберегти власну духовність і пам'ять у світі, де чужинецька сила прагне перекреслити саму можливість людського й національного.

2.3. Психологічні аспекти характеротворення

Питання психологізму як літературного явища має давню історію осмислення. Науковці наголошують, що психологізм передбачає відображення внутрішньої єдності психічних процесів, станів і властивостей, що й становить основу художнього аналізу у творах М. Матіос. Її увага до «внутрішнього» не обмежується демонстрацією емоційних реакцій – це спроба проникнути в глибинні механізми психіки, де формуються особистісні структури, близькі до архетипних моделей. Як стверджує Л. Козубенко, «про психологізм є сенс говорити тоді, коли в літературі наявне «пряме зображення процесів внутрішнього життя», а твір «досить повно і детально» відтворює душевні порухи та приховані явища внутрішнього світу, які персонаж не відкрито транслює назовні» [53, с. 25].

Важливою теоретичною передумовою для аналізу творчості М. Матіос є розмежування психологізму і психології творчості. Перший стосується тексту як художньої системи та способів зображення психічного, тоді як другий спрямований на вивчення автора. Однак у випадку М. Матіос ці площини взаємно підсилюються: її індивідуальний стиль, побудований на максимальній увазі до психічних станів, зумовлює особливу форму текстового психологізму, у якому відчутні і елементи психоаналітичної інтерпретації, і прагнення виявити приховані смисли.

Застосування психоаналітичних та аналітичних підходів до творів письменниці відкриває можливість виявляти імпліцитні смисли, які не подані прямо, але сформовані через символи, підтексти, внутрішні конфлікти. Це надзвичайно важливо для реконструкції психологічних архетипів, адже архетипне в літературі найчастіше виявляється саме в непрямих сигналах: у повторюваних мотивах, деформованих емоційних станах, «криках свідомості», що відбивають приховані шари психіки. Саме тому психологічна багатовимірність у М. Матіос є не просто художньою технікою, а способом проникнення в універсальні теми людського існування.

Психологічні аспекти характеротворення в «Солодкій Дарусі» постають як «ключ до розуміння того, як індивідуальна свідомість реагує на тиск історичних потрясінь» [11, с. 81]. Авторка уникає прямолінійних пояснень: внутрішні стани персонажів розкриваються через мовчання, уривчасті реакції, тілесні маркери та приховані травматичні імпульси. Саме ця «психологія мовчання» формує драматичну напругу й підкреслює глибину ран, завданих колективною історією.

Психологізм, властивий прозі М. Матіос, стає домінантою не лише для відтворення внутрішнього світу Дарусі, а й для осмислення того, як розірвані соціальні зв'язки та зруйнована довіра трансформують людську поведінку. Історичні катаклізми в романі не подані як тло; вони входять у психіку персонажів, змінюючи їхню емоційну оптику та спричиняючи формування нестандартних реакцій на біль, провину й пригнічену пам'ять.

Принципи психологічного реалізму, на яких базується характеротворення, дозволяють авторці відстежити поступове витіснення травматичних переживань у підсвідомість. Читач стає свідком того, як зовні стримана поведінка приховує складну мережу внутрішніх конфліктів: неусвідомлені захисні механізми, маніфестації посттравматичного болю та глибоку амбівалентність, що визначає світогляд героїв. Завдяки цій техніці роман набуває інтелектуальної насиченості та психологічної достовірності.

Елементи експресіонізму посилюють реалістичну основу твору, дозволяючи схопити деформовані емоційні стани в їхній граничності. Гіперболізовані образи, контрастні світлотіньові рішення та внутрішні монологи, наближені до крику свідомості, створюють поліфонію психологічних сигналів. У результаті історичний наратив перетворюється на глибоку аналітико-психологічну драму, де особистість постає водночас жертвою й свідком епохальних зламів, а характер – ареною, на якій стикаються пам'ять, страх і непідкупна правда травми.

Психологічна домінанта прози М. Матіос виявляється у її здатності моделювати складні внутрішні структури персонажів, що постають не просто

носіями переживань, а носіями архетипних моделей поведінки та мислення. Авторка розглядає психічне як багатовимірний простір, у якому індивідуальне й колективне перетинаються та взаємодіють, утворюючи впізнавані матриці життєвих сценаріїв. Такий підхід дозволяє читачеві досягнути глибинні механізми душевних трансформацій, адже навіть одиничний жест чи погляд у Матіос набуває смислової ваги й вкорінюється у ширший психологічний контекст.

У «Солодкій Дарусі» письменниця вибудовує мозаїчну оптику, у якій кожен фрагмент людського досвіду – думка, емоція, дія, трансцендентний образ, відображають частину внутрішнього світу персонажів. Така фрагментарність стає способом наближення до архетипних глибин, оскільки множинність точок зору дозволяє схопити універсальні психічні моделі крізь призму окремих, ніби «дрібних» виявів. Зрештою, саме з цих мікроелементів складається цілісна картина, сприйняття якої викликає ефект катарсису. Авторка вибудовує таку систему художніх засобів, що дозволяє поєднати конкретний історичний зріз із універсальними схемами людської психіки. Завдяки цьому її твори набувають багатовимірності, а психологічні прийоми дозволяють глибше зрозуміти персонажів, їхній досвід та місце в колективному травматичному просторі.

Психологізм стає ключовим інструментом розкриття внутрішнього світу головної героїні, адже її мовчання, поведінкові реакції та своєрідна відстороненість є не стилістичними прийомами, а наслідком глибокої психічної травми. М. Матіос майстерно показує, як приховані переживання, витіснені спогади й невимовний біль формують особистість Дарусі, надаючи їй образів архетипних рис – дитини-жертви, мовчазної душі, носійки історичного страждання. Це дає можливість читачеві сприймати її не лише як індивідуальний характер, а як символічний вияв колективної трагедії.

Психологізм у романі проявляється в тому, як авторка фіксує дрібні, але надзвичайно значущі реакції героїні: її погляд, мовчазний протест, внутрішню заглибленість. Через такі нюанси письменниця демонструє довготривалі психічні процеси, такі як формування захисних механізмів, розвиток

травматичної пам'яті та поступове закриття Дарусі від світу. Це не пряме зображення емоцій, а ретельно вибудований психологічний простір, де кожен жест має приховану передісторію.

Важливе місце у характеротворенні Дарусі посідає форма викладу, що змінюється залежно від того, з чийого кута зору передано події. Ця багатопозиційність дозволяє побачити фрагменти її внутрішнього стану очима інших – сусідів, односельців, близьких людей. Водночас такі фрагменти створюють ефект мозаїчного сприйняття: читач збирає образ Дарусі з неповних, уривчастих свідчень, що підсилює відчуття травми та внутрішньої ізоляції. Психологічний паралелізм у творі працює як засіб підсилення емоційного тла: природа, середовище, звичні деталі сільського життя відлунюють тим, що відбувається у душі героїні. Стан Дарусі ніби проектується на оточення, і навпаки – суворість, напруження та замовчування, властиві селу, підсилюють її власний біль. Через такий прийом М. Матіос створює атмосферу, у якій внутрішнє й зовнішнє невіддільні.

Особливу роль у характеротворенні відіграють архетипні мотиви: тягар провини, мовчання як форма виживання, дитинство, зруйноване дорослими помилками. «Солодка Даруся» постає як художня модель колективного несвідомого, у якій індивідуальна драматична історія висвітлює глибинні патерни спільноти. Розуміння цих архетипних структур суттєво впливає на рецепцію твору та дозволяє інтерпретувати його як багатовимірну психологічну драму [21].

Не менш значущим є використання авторкою видінь, спогадів і фрагментів сновидних станів, які не подані буквально, але мають виразне психопоетичне навантаження. Вони виконують функції передбачення, зображення внутрішнього страху та показу динаміки психічного занепаду. Така «сновидна логіка» дозволяє М. Матіос передати ті шари психіки Дарусі, які не можуть бути озвучені, і тим самим розкрити її внутрішнє життя у всій складності й тональній багатогранності.

Образ Дарусі постає як художнє втілення історичної травми, де особистісне та колективне існують у нерозривному зв'язку. Її стан не можна розглядати лише як індивідуальний психологічний розлад, адже він є результатом зіткнення вразливої дитячої психіки з катастрофічними подіями доби, що сформували в її свідомості руйнівні та водночас захисні механізми. Саме тому Даруся стає символічним образом жертви історії, яка не може знайти слів для свого болю.

Німота героїні функціонує як складна форма психологічного захисту. Втрата голосу помітна фізично, але по суті спричинена надпотужною психічною травмою, пов'язаною з неусвідомленою зрадою батьків і неможливістю проговорити пережите насильство історичних обставин. Ця німота є механізмом відмежування від жорстокого світу, способом уникнути повторного травмування, а водночас маркером того, як індивідуальний біль переростає у форму колективного мовчання.

Прізвисько «Солодка Даруся» постає як глибока антитеза. Її «солодкість» – це не властивість характеру, а проекція села на незахищену дитину, яка не може зашкодити ні собі, ні іншим. Іронічний контраст між лагідною назвою та внутрішньою спустошеністю підкреслює масштаб психологічної травми, прихованої під зовнішньою тихістю. У цьому простежується архетип невинної жертви, чия чистота не рятує від трагедії, а лише загострює її драматизм.

У творі використано ретроспективні прийоми та техніки, близькі до психоаналітичного аналізу: приглушені спогади, уривчасті картини минулого, витіснені переживання. Ці художні засоби дають можливість реконструювати причини Дарусиної поведінки, показати, як її психічний стан формується під тиском тоталітарної ідеології й непроговорених злочинів. Письменниця досліджує структуру травми не як випадковість, а як закономірність життя в суспільстві, де насильство над особистістю приховується під виглядом норми.

Розкриття причин Дарусиної травми відбувається завдяки використанню ретроспекцій і прийомів, споріднених із психоаналітичною технікою тлумачення витіснених спогадів. Поступове повернення до витоків трагедії

наближає читача до механізмів несвідомого, які керують поведінкою героїні. У структурі тексту чітко простежується те, що індивідуальна психіка не може існувати поза історичними процесами: особистісна драма Дарусі є прямим наслідком зіткнення людської вразливості з логікою репресивного суспільного устрою.

Одним із важливих прийомів психологізації є ретардація та фрагментація свідомості, що реалізується через нелінійність часопростору роману. М. Матіос вибудовує оповідь у формах, близьких до асоціативного перебігу травматичної пам'яті: події з'являються не послідовно, а за внутрішньою логікою переживань. Таке змішування часових площин відтворює мозаїчність людської свідомості, у якій травма руйнує лінійну структуру пам'яті й змінює сам спосіб сприйняття реальності. Таким чином композиція тексту набуває функцій моделювання зламаного психічного досвіду.

Психологічне напруження у творі посилюється завдяки мотивам пам'яті та провини, які визначають моральну атмосферу всієї оповіді. Провина постає не лише індивідуальним переживанням, а й колективним тягарем, що пригнічує всіх учасників трагедії. Персонажі живуть у режимі постійного страху та внутрішньої приреченості, що формує їхні рішення, міжособистісні стосунки й життєві стратегії. У такий спосіб письменниця демонструє, як психологічні константи – страх, сором, провини – стають рушійними силами життєвих траєкторій у суспільстві, де правда може бути небезпечною, а мовчання – єдиною можливою формою виживання.

У символічній системі роману важливе місце посідають образи природи, які віддзеркалюють емоційні стани персонажів і посилюють психологічний підтекст оповіді. Письменниця часто вдається до художнього паралелізму, коли зовнішній пейзаж стає корелятом внутрішнього дискомфорту чи надламу. Природні явища – туман, холод, тиша – перетворюються на психоемоційні маркери, що об'єктивують невимовні переживання персонажів. У такий спосіб символіка оточення допомагає розкривати психологію персонажів без прямого вербалізування їхніх почуттів.

Значущим компонентом психологічної структури твору є архетипні образи, які оприявнюють риси колективного несвідомого. Даруся втілює архетип «неповинної жертви», яка бере на себе чужий гріх, стаючи носієм несправедного тягаря. Її мовчання перегукується з архетипом «мовчазної берегині таємниці» – тієї, хто зберігає травматичний досвід спільноти, не маючи змоги його ані висловити, ані позбутися. У тексті також простежуються архетипні фігури матері-страдниці та батька-зрадженого захисника, що формують психологічне тло для розуміння родинної драми.

Архетип Мудрого Старого в образі Михайла постає як складна й багаторівнева структура, що розгортається у двох площинах: за життя та після смерті. «Тато розумів Дарусю і розказував їй, розказував. Як жити, терпіти, не згадувати, перед людьми не соромитися, прощати навмисне і ненавмисне зло» [66, с. 31]. Коли Даруся приходить до батькової могили, він виступає саме як «архетип сенсу» – духовний наставник, який промовляє до неї через «татовий голос» і стає джерелом Логосу. Саме в такому символічному вимірі він набуває рис вічного порадника, що супроводжує дитину своїм голосом навіть після фізичного зникнення.

Разом із тим простежуємо промовисту містичність, яка підсилює архетипні ознаки образу батька. Його присутність у снах – це знакова форма комунікації, яка відповідає юнґіанським уявленням про Мудрого Старого як посередника між свідомим і несвідомим: «Бо як тільки вертала додому, тато приходив у сні і мучив Дарусю несамовито» [66, с. 31]. У цих сновидних епізодах він виступає водночас і попередженням, і способом спокути, адже дівчина намагається виконати його прохання, таким чином долаючи власну провину: «на ранок бігала від хати до хати, носила порожнє горнятко із слідами молока на денці, показуючи його перед очі газдиням». У цьому вимірі Михайло вже не реальна постать, а символічна інстанція, що формує моральне ядро Дарусиної особистості.

Однак архетип Мудрого Старого у творі не є вихідною рисою Михайлового характеру. Він формується лише після переходу персонажа у позаземний стан.

За життя Михайло втілює радше архетип Великого Батька, у якому домінує емоційність. У третій драмі його показано як ревнивого й запального чоловіка. Джерелом цієї руйнівної пристрасті є не стільки жорстокість, скільки нездатність пережити травматичну втрату кохання, що робить його вразливим і позбавляє контролю над власною долею.

У стосунках із Дарусею Михайло поєднує два начала: одне виявляється у любові й захисті, інше – агресивна складова батьківської влади. Він намагається боронити дитину: «Бійтеся Бога, жінко, що ви таке кажете, дитина не винна» [66, с. 171], але водночас може бути жорстким і різким: «Тато взяв тоді свого бука, припрятаного на всяк випадок у хоромях, і дав Дарусі такого шміру по сраці, що вона пів дня відсиджувалася у барабулинні поза стайнею» [66, с. 16]. Його прояви ніжності підкреслюють емоційну скупість: «І тоді тато чи не вперше погладив Дарусю по голові» [66, с. 16].

Саме тому становлення архетипу Мудрого Старого відбувається лише після смерті персонажа, коли руйнівні риси Великого Батька відступають, а духовний потенціал образу розкривається повністю. У такому вигляді Михайло вже не діє у владному чи емоційному реєстрах, а стає носієм смислу, знання та моральної істини, провідником у внутрішній світ Дарусі. Його смерть відкриває можливість трансформації, адже те, що за життя було хаотичною сумішшю пристрасті й болю, перетворюється на архетипну мудрість.

Таким чином, у художньому світі М. Матіос архетип Мудрого Старого постає не як статична риса, а як результат еволюції образу: щоб народитися як Логос, Михайло мусить померти як Великий Батько. Ця двоїстість структурує психологічний простір твору, демонструючи, як індивідуальна доля персонажа вивершується у символічну фігуру, що впливає на внутрішній розвиток головної героїні та формує архетипну парадигму всього наративу.

Сновидіння, які з'являються в різних частинах твору, виконують важливу психопоетикальну функцію. У них відображено фрагменти витіснених страхів і бажань, які не здатні проявитися в реальному житті через дію психологічних захисних механізмів. Сни в М. Матіос виконують функцію антиципації: вони

передбачають можливі трагічні наслідки або підказують приховані мотиви поведінки персонажів. У сновидних картинах авторка моделює ірреальну площину, де внутрішній психічний конфлікт набуває символічної форми.

Сон як художній прийом також сприяє формуванню психологічної динаміки характерів. Через сновидіння читач отримує доступ до глибинних шарів психіки Дарусі, де реальність і підсвідомість переплітаються у єдину систему емоційних координат. Символи, що з'являються у сні, не лише передають внутрішню тривогу чи передчуття катастрофи, а й відображають ті ментальні процеси, які героїня не здатна опрацювати в реальному житті через свою німоту. Так письменниця створює своєрідний «внутрішній простір правди», який існує паралельно до зовнішнього світу замовчування.

Символічні образи, пов'язані з болем і очищенням, також відіграють важливу роль у формуванні психологічного портрета героїні. У творі часто з'являються мотиви гіркої води, холоду, темряви – вони є матеріалізацією тривалих травматичних відчуттів, що не покидають Дарусю протягом життя. Письменниця використовує ці образи не лише як метафори, а й як засоби розкриття внутрішньої трансформації персонажів, для яких біль стає звичною формою існування, а очищення – недосяжним ідеалом.

Психологічні портрети батьків у «Солодкій Дарусі» виконують ключову функцію у формуванні внутрішнього світу та моделюванні трагічної долі героїні. Михайло та Матронка постають не лише індивідуальними персонажами, але й носіями двох контрастних психотипів, через які М. Матіос демонструє різні моделі реагування на історичний тиск і травму. Михайло Ілащук, уособлюючи внутрішню розірваність між любов'ю та безсиллям, постає жертвою власної нездатності протистояти руйнівним обставинам. Його вчинки, часто імпульсивні й жорсткі, зумовлені не стільки агресією, скільки глибоким страхом і відчуттям втрати контролю над світом, який невблаганно змінюється. У цьому контексті Михайло – це психологічний образ чоловіка, який намагається утримати хоч якийсь порядок у житті, але постійно програє історичним обставинам.

Матронка репрезентує іншу вісь психологічної реакції – внутрішню зосередженість, намагання вберегти сім'ю та зберегти людську гідність у світі, що розвалюється. Її поведінка побудована на балансуванні між страхом і відчаєм, де кожне рішення сповнене тривоги за близьких. Вона – образ жінки, яка намагається втримати нитку нормальності, доки зовнішній світ невпинно руйнує її внутрішню опору. Її психологічна реакція менш вибухова, ніж у Михайла, однак так само глибоко травмована: мати не стільки бореться, скільки вчиться жити в реальності, де навіть любов може стати загрозою.

Психологічний портрет батьків постає у нерозривному зв'язку з тим соціальним середовищем, у якому вони живуть. М. Матіос зображує буковинську громаду як організм, що діє в умовах тотального страху, доносів, взаємної недовіри та латентної агресії. Це суспільство, яке вже давно втратило відчуття безпеки, а тому формує патерни колективної поведінки, що базуються на підозрі та інстинктивному бажанні зберегти власне життя. У такому середовищі кожен індивід проходить через внутрішню деформацію – хтось стає мовчазним, хтось агресивним, хтось байдужим. Саме цей суспільний страх – тло, на якому розгортається трагедія Дарусі.

Психологія спільноти у творі не менш важлива, ніж психологія окремих персонажів. Колективна травма, спричинена окупаціями, репресіями та системою доносів, визначає ізоляцію Дарусі з дитинства. Громада, загрузла в підозрах, дивиться на дитину крізь призму власного страху, а не співчуття. Таким чином М. Матіос демонструє, що індивідуальна травма не існує у вакуумі, вона формується, підсилюється і закріплюється саме соціальними механізмами відторгнення. І в цьому сенсі психологічні портрети Михайла та Матронки стають частиною ширшої архітекtonіки страху, яка визначає долю їхньої доньки.

Образи батьків у творі мають не лише індивідуально-психологічне, але й архетипне значення. Вони формують психологічний горизонт, у межах якого зростає Даруся, успадковуючи не лише любов, але й травми, страхи та мовчання. Їхні долі демонструють, що характеротворення Дарусі – це

сукупність не лише біографічних обставин, але й психологічних моделей, на які вона приречена від народження. Так М. Матіос розширює межі психологізму в романі, створюючи не просто історичне тло, а повноцінну систему взаємодії між індивідуальним і колективним, особистим болем і суспільною деформацією. Психологічні портрети Михайла та Матронки стають ключами до розуміння траєкторії Дарусиноного характеру, а їхні внутрішні суперечності – важливою ланкою у розгортанні загального нарративу травми, який визначає структуру всього твору.

Образ Івана Цвичка у «Солодкій Дарусі» виконує ключову роль у психологічному розкритті теми любові, співчуття та жертвності. Він стає тим персонажем, через призму якого показано можливість емоційного зв'язку та підтримки в умовах глибокої психологічної травми. Його любов до Дарусі постає як унікальна сила, що долає її соціальну та емоційну ізоляцію, проте не ліквідує наслідків минулого: травма, сформована історичними й родинними обставинами, залишається невразливою до зовнішніх впливів. Таким чином, Іван демонструє психологію «іншого», який спроможний сприйняти й зрозуміти травмовану особистість, не вимагаючи від неї змін чи виправдань.

Його персонаж втілює моральний і психоемоційний контрапункт до внутрішньої ізоляції Дарусі. Через терплячу й жертвну любов Івана авторка показує, що підтримка та співчуття можуть стати тим простором безпеки, де травмована особистість отримує шанс на внутрішню стабілізацію. Цей психологічний прийом дозволяє читачеві усвідомити, що емпатія й моральна чуйність здатні пом'якшити, але не стерти, наслідки глибоких психічних травм.

Особлива роль Івана виявляється у кульмінаційних моментах твору, де його жертвність піднімає психологічний напружений стан до рівня катарсису. Через його вчинки емоційна драма Дарусі трансформується в морально-етичне осмислення, надаючи читачеві відчуття завершеності й внутрішньої справедливості. Іван стає символом морального виходу із ситуації, де історична травма та особисті страждання здаються неподоланими.

Взаємодія Дарусі та Івана в романі створює складний психологічний ландшафт, де показано не лише індивідуальні переживання, а й механізми емоційного зцілення через любов і жертвність. Іван Цвичок виступає моральним орієнтиром змін у психологічному житті героїні. Його образ підкреслює контраст між внутрішнім травматичним світом Дарусі та можливістю зовнішньої підтримки. Через образ Івана авторка демонструє, що психологічна допомога може бути не лише емоційною, а й етичною: жертвність, готовність захистити, вберегти й навчити морально важливих принципів формує середовище, у якому психіка травмованої особистості отримує потенціал до інтеграції й відновлення. Це підкреслює значення психологічного портрету як засобу розкриття внутрішньої трансформації персонажа.

Отже, Іван Цвичок у «Солодкій Дарусі» виконує функцію не лише емоційного контрапункту, але й психологічного каталізатора, через який розкривається здатність людини до емпатії та моральної жертвності. Його образ посилює психологічну глибину твору, дозволяючи читачеві пережити катарсис та усвідомити можливість морального і духовного відновлення у світі, пронизаному історичною трагедією.

У підсумку можна стверджувати, що психологізм «Солодкої Дарусі» реалізується через широку систему символів, архетипів та сновидних структур, які поглиблюють розуміння внутрішнього світу персонажів. Ці елементи створюють багатопланову модель психічної реальності, де індивідуальна травма взаємодіє з колективним досвідом, а особисті переживання постають як матеріал для осмислення історичної пам'яті та моральної відповідальності. Така психологічна багатовимірність надає твору М. Матіос виняткової глибини та забезпечує його значущість у сучасній українській літературі.

Індивідуальні долі персонажів у психологічній прозі М. Матіос виступають своєрідним дзеркалом національного буття, де історичні катаклізми та репресивні механізми накладають відбиток на внутрішній світ людини. Метод характеротворення письменниці демонструє, що зовнішній тиск – війна, страх,

суспільна несправедливість – неминуче трансформується у внутрішні конфлікти, такі як провина, тривога, мовчання чи психологічна ізоляція. Саме ця взаємодія зовнішнього і внутрішнього творить багатовимірні психологічні портрети, трансформуючи історичний наратив на глибоку історико-психологічну прозу. У такому ключі творчість М. Матіос є не лише художньою реконструкцією минулого, а й дослідженням механізмів формування характеру, психічного буття та моральної свідомості людини в умовах історичної травми.

Висновки до Розділу 2

Жанрова специфіка роману «Солодка Даруся» визначається авторкою як «драма на три життя», що є не просто метафорою, а ключовим композиційним принципом твору. Ця формула забезпечує поліфонізм оповіді, об'єднуючи три часові площини: сучасне життя Дарусі, трагічну історію її батьків та історичний контекст тоталітарної епохи. Твір виходить за рамки класичного реалізму, набуваючи рис психологічного розслідування, де сюжет розгортається нелінійно як пошук глибинних причин травми, що призвела до німоти головної героїні. Психологічна драма сучасності тут постає закодованою історичною драмою, яку можна розшифрувати лише через аналітичну ретроспективу минулого.

Центральний образ Дарусі та феномен її мовчання є основою психологічного аналізу в романі. Її відмова від мови – це не фізіологічна вада, а захисний механізм і прямий наслідок пережитої психологічної травми, що ілюструє переконання: «слова можуть робити шкоду». Даруся виступає метафорою України, позбавленої голосу історичними обставинами, а її так зване «божевілля» у формі спілкування з природою та уникання людей є свідомою втечею у внутрішній світ від жорстокої реальності. Іронічне прізвисько «Солодка» створює контраст із гіркою внутрішньою трагедією, підкреслюючи статус героїні як беззахисної жертви історії.

Роман демонструє фундаментальний конфлікт двох цивілізаційних моделей: українського традиційного світу та радянського тоталітарного «антисвіту». Українське буття у творі зображено як кордоцентричне, базоване на моральній правді, родинних цінностях та гармонії з природою, тоді як окупаційна система несе хаос, насильство та руйнування духовних основ. Село Черемошне виступає мікрокосмом України, де історичні зміни та репресії ламають не лише людські долі, а й саму структуру суспільної довіри, змушуючи людей мовчати й боятися найближчих сусідів.

Глибокий психологізм твору реалізується через систему архетипів та аналіз механізмів травми. М. Матіос показує, як зовнішні історичні події трансформуються у внутрішні конфлікти персонажів – страх, провину та сором. Даруся втілює архетип невинної жертви та мовчазної берегині таємниці, а образ її батька Михайла еволюціонує від емоційного Великого Батька за життя до архетипу Мудрого Старого після смерті, стаючи духовним орієнтиром. Важливу роль відіграє також образ Івана Цвичка, котрий через співчуття й жертвну любов демонструє можливість збереження людяності навіть в умовах тотальної психологічної ізоляції.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що «Солодка Даруся» є глибокою аналітико-психологічною драмою, де індивідуальна трагедія нерозривно пов'язана з колективною національною травмою. Психологічна багатовимірність тексту, посилена використанням сновидінь та символів, дозволяє авторці дослідити механізми формування характеру в умовах історичних катаклізмів. Твір доводить, що німота героїні є формою виживання під тиском тоталітарної системи, а відновлення цілісності можливе лише через осмислення страшної правди минулого, яка була витіснена у підсвідомість.

РОЗДІЛ 3

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ (НА ПРИКЛАДІ ПРОЗИ М. МАТІОС)

3.1. Способи осмислення проблеми українського націєтворення в новелістичній збірці «Нація»

У збірці «Нація» М. Матіос стверджує, що українська нація у ХХ столітті сформувалася як спільнота, що пройшла через «апокаліпсис», не лише фізичне знищення, а й моральні випробування. Філософія історії тут постає як хроніка поламаних, але не знищених людських долі. Механізм формування ідентичності полягає у трансформації травми в пам'ять: «Убієнних всіх скорботні тіні / Я тримаю, наче чорний стяг» [64]. Лише прийнявши цей біль, проговоривши його та взявши на себе відповідальність за пам'ять про жертви, народ стає Нацією.

Збірка «Нація» побачила світ у 2001 році. У ній відчитуємо такі тематичні домінанти, як війна, рух опору, відомий як акція УПА, депортація на західноукраїнських землях у середині ХХ століття. «Досвід історичного відтинку 40-50-х рр. ХХ ст. видається особливо знаковим для відстеження авторської позиції в осмисленні духовних трансформацій і психологічних травм, завданих українцям у роки війни і повоєннтя» [78].

Об'єднавши свої твори за ідейно-тематичним змістом, жанровими ознаками та концепційним осердям, М. Матіос у збірці «Нація» виокремила два цикли, філософська наповненість яких звучить вже у заголовках – «Апокаліпсис» та «Одкровення». У циклі «Апокаліпсис» письменниця, досліджуючи людське буття в історіософському вимірі, зосереджується на одному з найгероїчніших і найтрагічніших періодів національної історії ХХ століття – збройній боротьбі повстанців проти каральних загонів НКВД після закінчення Другої світової війни, який, за визначенням авторки, був «відтинком людей совісті і честі».

Навколо цього періоду накопичено «стільки брехні і фальшивих міфів, що доводиться безнастанно ще раз і ще раз повторювати очевидні істини» [75, с. 1]. Збірка «Нація» допомагає адекватно оцінити події, віддалені у часі і спотворені офіційною пропагандою.

Ключова концепція-ідея новели «Апокаліпсис» заявлена у заголовку, який вказує, що її інтертекстом є Біблія. Саме завдяки вживанню біблійних символів зміст тексту новели значно ущільнюється. М. Матіос відходить від традиційного героїчного епосу, пропонуючи екзистенційну концепцію нації. Національне буття тут гартується не через перемоги, а через спільне переживання трагедії, а ідентичність формується здатністю зберегти людяність у нелюдських умовах. Подано процес націєтворення через призму колективного та індивідуального болю, який стирає межі між станами, віком та навіть політичними таборами. М. Матіос пропонує ідею, що усвідомлення себе як єдиного цілого відбувається через спільне проходження кризь «апокаліпсис» ХХ століття.

У новелі «Юр'яна і Довгопол» показано, як тоталітарна система знищує українців, об'єднуючи жертв і катів у спільній кривавій купелі. Юр'яна втрачає дитину через стрес, спричинений окупаційним режимом, а емгебіст Довгопол помирає від поранення. Символом цього страшного єднання стає усвідомлення майора Дідушенка, який везе їх в одній машині: «Ці ріки вашої обидвох крові... це одна кров... вона заливає й мене... й хто буде знати, котра з них чиста... кров...» [64, с. 35]. Цей епізод демонструє, що перед лицем смерті ідеологічні розбіжності зникають, залишається лише спільна трагедія втраченого життя.

У новелі «Вставайте, мамко...» депортація родини Шандрів зображена, як кінець світу локального масштабу. Смерть матері Катерини в момент приходу «заготівельників душ» стає символом неможливості існування роду поза рідною землею. Трагізм ситуації підсилюється образом малого Миколайчика, який у розпачі просить мертву матір встати, уособлюючи майбутнє нації, травмованої з дитинства: «Йой, мамко... вставайте, мамко... діти за вами

плачуть... Миколайчик ваш плаче, нащо'сте лишили Миколайчика, мамко... беріть'го до себе...» [64, с. 78]. Цей крик дитини стає метафорою сирітства цілого народу, позбавленого материнського захисту і рідної землі.

У новелі «Дванадцять службів» показано, що система не жаліє нікого, створюючи атмосферу тотального страху і горя. Фрозина спостерігає, як «чуже сито» просіює село, забираючи всіх без винятку: «калік і здорових, старих і молодих, удів і нешлюблених, грамотних і неписьменних» [64, с. 88]. Це підкреслює, що нація формується як спільнота виживання, де кожен може стати жертвою: «Смерть і вигнання зависли над горами... Зло чинилося наліво й направо, незагнудане зло людини супроти людини» [64, с. 89].

М. Матіос використовує художній текст як інструмент ментальної терапії. Вона витягує на поверхню витіснені страхи, замовчувані зради та приховані гріхи, щоб через їх вербалізацію відбулося зцілення національної пам'яті. У новелі «Дванадцять службів» Фрозина організовує спільну молитву дванадцяти вдів, намагаючись духовно захистити село від репресій, які вона називає «чумою». Це акт колективної психотерапії, спроба протиставити сакральне (віру) тотальному злу і відчаю. Фрозина розуміє, що треба рятувати не лише тіла, а й душі від зневіри: «Збереться їх дванадцять жінок-удовиць та й наймуть у церкві дванадцять вдовиних службів. Аби Бог відвернув цю чуму з їхнього села, аби змилосердився над людськими й своїми дітьми» [64, с. 94]. Спільна молитва стає способом збереження гідності та надії в умовах безнадії.

У новелі «Просили тато-мама...» розкривається парадоксальна ситуація: Корнелія зізнається сину, що його батько був радянським офіцером, який пошкодував її і не видав, хоча мав підозри. «Він був тим офіцером, який повірив моїй брехні про дружку...» [64, с. 168]. Цей факт руйнує чорно-біле сприйняття історії й вчить відповідальності за складність людської долі, де людяність може проявитися навіть у ворога. Водночас Корнелія не прощає свого побратима, який залишив її в небезпеці: «Для мене правда одна: він зрадив. Так що нехай живе... Все одно минуле навідує його ночами» [64, с. 167].

Це підкреслює, що моральна відповідальність є індивідуальною. Корнелія змушена розігравати фальшиве весілля та змінювати ідентичність, щоб врятуватися від переслідування. Це показує, що для нації, яка виживає, героїзм іноді полягає не в смерті, а в здатності адаптуватися заради життя. Розповідь цієї історії сину є актом звільнення від цього внутрішнього «ката», передачею правди наступному поколінню, що є необхідною умовою терапії історичної пам'яті.

У новелі «Апокаліпсис» старий Тимофій Сандуляк замовляє надгробок для себе і загиблої єврейської дівчини Анни (Хани), яку він виховував як доньку. Цей жест є спробою зафіксувати пам'ять про тих, кого система намагалася стерти з історії: «Закопав хрест поруч із Маріїною могилою, обгородивши місце на двох майбутніх покійників, і знов упав на коліна перед образами Божими» [64, с. 62]. Це підкреслює важливість пам'ятання імен та доль для збереження цілісності нації. Авторка наголошує, що націєтворення неможливе без прийняття повної правди про минуле, якою б складною вона не була. Це включає визнання того, що серед «своїх» були зрадники, а серед «ворогів» – люди, здатні на співчуття.

М. Матіос розглядає «малу батьківщину» (Буковину) не як периферію, а як сакральний центр, де зберігається автентичний код нації. Націєтворення у трактуванні Матіос є інклюзивним процесом. У новелі «Апокаліпсис» історія української родини Сандуляків переплітається з долею єврейської родини Машталерів. Спільне проживання на одній землі «ще від часів Франца-Йосифа» та взаємодопомога в часи Голокосту й радянських репресій демонструють, що справжня ідентичність базується на «короні доброго імені», яка є вищою за національні розбіжності. Порятунком українцями єврейської дівчинки Хани стає актом утвердження людяності як вищої форми національної свідомості.

У новелі «Прощай мене» діалог чоловіка і жінки у криївці демонструє найвищий ступінь відповідальності – взаємне прощення перед неминучою загибеллю. Персонажі просять вибачення одне в одного не за конкретні

провини, а за саму трагічність часу, в якому їм випало жити: «Прощай мене... – Най Бог простить і я прощаю. І другий раз. – Най Бог простить і я прощаю» [64, с. 87]. Цей ритуал прощання стає актом очищення душі, необхідним для гідного переходу у вічність.

Таким чином, у новелістичній збірці «Нація» М. Матіос пропонує відмінну від канонічної героїки концепцію націєтворення. Письменниця зміщує фокус з політичної історії на історію екзистенційну, де нація формується не стільки через державні інституції чи військові перемоги, скільки через спільне переживання історичних травм, збереження етичного коду «малої батьківщини» та індивідуальну відповідальність за виживання роду. Ключовим механізмом націєтворення у М. Матіос виступає трансформація колективного болю в історичну пам'ять. Авторка трактує націю як спільноту жертв тоталітарних режимів ХХ століття, для яких трагедія стала об'єднавчим фактором.

Деталізований опис побуту та природи (образ осики-трепети, що «завжди тремтить зо страху» перетворює географічний простір на міфологічний. Учні, аналізуючи ці образи, осягають, що національна ідея вкорінена в конкретний ландшафт і не може бути абстрактною. Письменниця досліджує національний характер у динаміці, показуючи, як він трансформується під тиском екстремальних обставин.

Матіос відмовляється від чорно-білого зображення історії. У новелі «Просили тато-мама» героїня Корнелія, зв'язкова УПА, виживає завдяки радянському офіцеру, який не видав її, розуміючи, що перед ним перелякана дівчина, а не просто «ворог». Це вчить, що національне буття вимагає особистої моральної відповідальності, яка іноді стоїть вище за ідеологічні догми.

Збірка акцентує на феміноцентричності українського резистансу. Жінка у М. Матіос (Фрозина, Корнелія, Юр'яна) це не пасивна жертва, а дієвий суб'єкт історії. Вона бере на себе функції берегині роду та організатора духовного опору, коли чоловічий світ зазнає краху. Корнелія, яка змушена імітувати

весілля та змінювати ідентичність заради порятунку, демонструє адаптивність як форму національної стійкості.

Осмислення збірки «Нація» в навчальному процесі вимагає відходу від спрощених схем. Варто використовувати метод створення «карти травм», що дозволяє простежити причинно-наслідкові зв'язки між політичними репресіями та деформацією людської психіки (наприклад, страх перед святом Миколая, який перетворюється на день арештів). Порівняння біблійних алюзій (історія Естер, мотив Юди) з подіями новел допомагає учням зрозуміти універсальний, загальнолюдський вимір української трагедії.

Отже, «Нація» М. Матіос стверджує, що українська ідентичність у ХХ столітті викристалізувалася через здатність народу пройти крізь «апокаліпсис» тоталітаризму, зберігши при цьому історичну пам'ять. У новелах «мала батьківщина» трансформується у сакральний простір, де формується код нації. Письменниця будує «велику» Україну через детальну, майже мікроскопічну увагу до локального буковинського світу. М. Матіос зображує Буковину не як монолітний етнічний простір, а як складне переплетення доль різних народів, які спільно творять історію краю. Сакралізація простору відбувається через прив'язку до конкретних ландшафтних деталей, як-от осика («трепета»), що росте за обійстям Сандуляка. Через такі деталі учні усвідомлюють, що історія нації – це жива міфологія рідного краю. Як зазначається у літературознавчому аналізі, авторка «делікатно переплітає у сюжеті старозавітну і конкретно-історичну лінії», показуючи, що трагедії «малої батьківщини» (наприклад, загибель євреїв чи депортація українців) є частиною вселюдського біблійного сюжету про жертву і спасіння.

Мова персонажів М. Матіос – завжди ознака приналежності до «своїх». Насиченість тексту діалектизмами («газди», «фальча», «легінь», «джерга») слугує засобом ідентифікації. У новелі «Юр'яна і Довгопол» героїня Юр'яна мислить категоріями свого світу, де навіть час вимірюється релігійними святами («від Петра вона не мала на собі празникових днів», а соціальна

ієрархія визначається працею та власністю. Збереження цієї мови в умовах окупації (коли «не вольно говорити») стає формою пасивного опору та збереження національного «я».

Матіос досліджує національний характер не як сталу величину, а як динамічний процес, що відбувається під тиском екстремальних обставин. Авторка уникає плакатного зображення персонажів. Навіть представники ворожої системи, як-от уповноважений Довгопол, відтворені через призму внутрішнього конфлікту. Довгопол, хоч і служить режиму, зберігає рештки людяності, пам'ятаючи своє коріння («Виколядуйте краще моєму покійному татові. Він у мене був побожний...»). Це контрастує з абсолютною аморальністю системи, яку він представляє.

Літературознавці зауважують, що М. Матіос не творить однозначно чорних і білих персонажів. Однак вона чітко розмежовує етичні системи: традиційну народну мораль (засновану на праці, вірі та родині) та радянську ідеологію (засновану на насиллі та брехні). Наприклад, у новелі «Просили тато-мама» старший офіцер допомагає Корнелії врятуватися, що свідчить про те, що людяність може прорости навіть крізь офіцерський мундир ворожої армії.

Персонажі постійно перебувають у ситуації вибору між життям і честю. У новелі «Вставайте, мамко...» родина Шандрів влаштовує інсценізацію похорону матері, щоб уникнути висилки до Сибіру. Це «горе-фарс», «жахаюча вертепна драма», де кожен грає свою роль заради порятунку роду. Але трагедія полягає в тому, що гра стає реальністю: мати дійсно помирає. Фінальна сцена, де малий Дунусь падає на «вже холодні» руки матері, демонструє страшну ціну виживання нації. Цей епізод перегукується зі стефаниківським трагізмом, показуючи, що національний характер гартується в умінні жертвувати найдорожчим заради порятунку дітей (майбутнього).

Вивчення творчості М. Матіос, зокрема збірки «Нація», вимагає від учителя-словесника застосування комплексного підходу, що поєднує емоційно-ціннісний та когнітивний компоненти навчання. Методична мета полягає в

тому, щоб трансформувати первинну емоційну реакцію учнів (співпереживання, шок, жаль) у глибоке аналітичне осмислення механізмів історії та людської психіки. Для реалізації цієї мети пропонуємо використовувати наступні педагогічні інструменти та форми роботи:

1. Компаративний та інтертекстуальний аналіз, спрямований на введення твору в широкий культурно-історичний контекст, що дозволяє учням побачити універсальність та специфіку зображених трагедій:

- біблійні алюзії: варто запропонувати учням порівняти образ біблійної цариці Естер, яка врятувала свій народ від знищення, з образом героїні новели «Апокаліпсис» – Естер Машталер. Аналіз цієї паралелі допоможе учням дійти висновку про масштаб трагедії ХХ століття: тоталітарна машина є настільки руйнівною, що «ламає» навіть вічні сюжети, і сучасна Естер виявляється безсилою врятувати навіть власних дітей;

- літературна наступність: доцільно провести порівняльний аналіз новели «Вставайте, мамко...» з новелістикою Василя Стефаника (наприклад, «Кленові листки» або «Новина»). Учні мають дослідити спільні риси: глибокий психологізм, експресіоністичну манеру письма, тему смерті та межових станів людини, що допоможе усвідомити тяглість традиції зображення народного болю в українській літературі.

2. Метод візуалізації та моделювання: «карта травм». Для розвитку системного мислення та розуміння історичного детермінізму доцільно використати прийом створення схеми причинно-наслідкових зв'язків. Це дозволяє структурувати складний матеріал та простежити вплив глобальних політичних рішень на долі конкретних людей.

Завдання: учням пропонуємо створити схему, де відображено, як політичні рішення (депортація, колективізація) трансформуються в особисті трагедії: «політика – побут – психіка».

Рис. 3.1. Концепт аналізу твору через схему «політика – побут – психіка»

Політична подія – прихід «визволителів» (радянської влади), депортації, колективізація.

Соціальний наслідок – руйнування традиційного укладу життя, втрата відчуття безпеки та дому (на прикладі новели «Юр'яна і Довгопол» та ін.).

Психологічна травма – деформація свідомості та архетипів (образ Святого Миколая, який в дитячій свідомості є символом дару і добра, перетворюється на вісника смерті та репресій).

Така робота візуалізує те, як історичні події деформують не лише побут, а й глибинні структури національної пам'яті та дитячої психіки.

3. Інтерактивні методи: проблемна дискусія. Використання дискусійних методів сприяє формуванню громадянської компетентності та критичного мислення. Учням пропонується обговорити складні етичні дилеми, уникаючи чорно-білого сприйняття історії.

Тема дискусії: «Ціна виживання: зрада чи адаптація?»

Кейс 1. Моральний вибір. На прикладі новели «Просили тато-мама» обговорити вчинок Корнелії, яка змушена змінювати ідентичність і брехати заради порятунку.

Проблемні питання: Чи є це втратою себе? Чи можна вважати це способом збереження нації (вижити, щоб пам'ятати)? Де межа між пристосуванством і стратегією виживання?

Кейс 2. Примирення. Проаналізувати фінал новели «Юр'яна і Довгопол», де в одній машині опиняються жертва і представник влади, а їхня кров змішується. Цитата для аналізу: «Ці ріки вашої обидвох крові... це одна кров... вона заливає й мене... й хто буде знати, котра з них чиста... кров...».

Проблемне питання: Чи можливе примирення через усвідомлення спільної трагедії та спільної жертви, яку поніс народ (і «свої», і «чужі») у жорнах тоталітаризму?

Такий методичний підхід дозволяє перетворити урок літератури на простір для глибокої рефлексії над історією, формуючи в учнів зрілу національну свідомість та емпатію.

Учні повинні зрозуміти, що у новелістичній збірці «Нація» М. Матіос пропонує унікальну концепцію націєтворення, яка виходить за межі традиційного історичного наративу. Авторка зміщує фокус з зовнішніх подій на внутрішній світ людини, розглядаючи націю як складне психологічне утворення, що формується під впливом історичних травм, архетипних структур та етичних викликів. Ключовим механізмом націєтворення у М. Матіос виступає трансформація колективного болю в історичну пам'ять. Нація трактується як спільнота, об'єднана не лише спільним походженням, а й спільним переживанням трагедії («апокаліпсису») ХХ століття.

Художній наратив новел виконує функцію психоаналізу нації, витягуючи на поверхню витіснені страхи. Персонажі намагаються «заговорити» біду або знайти порятунок у ритуалі, як у новелі «Дванадцять службів», де вдовина молитва стає актом духовного спротиву «чумі» репресій.

Збірка «Нація» дозволяє розглядати українську націю як складне психологічне утворення з власною архетипною структурою (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Нація як складне психологічне утворення
(за мотивами М.Матіос «Нація»)**

Категорія / Архетип	Характеристика / Опис прояви
Его нації	У творах М. Матіос національне Его постає як стійке, але травмоване. Воно характеризується відчуттям «обраності» (як компенсаторний механізм виправдання страждань) та «затаєною невротичністю», спричиненою постійною загрозою знищення. Ця невротичність часто проявляється через мовчання – нездатність проговорити свій біль.
Національна тінь	Витіснені аспекти національного буття формують Тінь – приховану агресію, жадобу помсти (як у повісті «Мама Маріца...»). У новелах це виявляється через образи внутрішнього розколу, зради («свої зрадили своїх») та жорстокості, породженої безсиллям (побиття жінки чоловіком).
Домінування архетипу Великої Матері	У конфігурації роду центральне місце займає жінка-матір. В умовах, коли чоловіче начало (Великий Батько) часто відсутнє (війна, репресії) або ослаблене, жінка бере на себе функцію збереження життя та роду. Образи Юр'яни, Фрозини, Корнелії демонструють «жіночу мужність» і здатність до дієвого опору. Водночас, цей матріархальний ухил може свідчити про певну інфантилізацію нації (архетип Божественної Дитини), яка шукає захисту в материнському лоні
Моральний імператив та складність вибору	М. Матіос відмовляється від чорно-білого зображення історії. У новелі «Просили тато-мама» героїня Корнелія, зв'язкова УПА, виживає завдяки радянському офіцеру, який не видав її, розуміючи, що перед ним перелякана дівчина, а не «ворог». Це вчить, що національне буття вимагає особистої моральної відповідальності, яка іноді стоїть вище за ідеологічні догми.
Екзистенційна тривога	Герої М. Матіос постійно перебувають у стані тривоги та непевності («життя під знаком біди»). Сигналом загрози може стати будь-яка деталь (неправильно повішаний одяг у новелі «Юр'яна і Довгопол»). Ця перманентна загроза формує специфічний тип національного характеру, здатного до мобілізації внутрішніх ресурсів у критичні моменти.

Осмислення збірки «Нація» в навчальному процесі вимагає глибокого аналітичного підходу та інноваційних методичних прийомів навчання. Доцільно створювати «Карти травм», використовуючи схеми причинно-наслідкових зв'язків для відстеження впливу політичних репресій на психологічний стан персонажів. Інтертекстуальний аналіз дозволить порівнювати біблійні сюжети (історія Естер, мотив Юди) з подіями новел, допомагає зрозуміти універсальний вимір української трагедії, а психологічний аналіз – акцентувати увагу на внутрішніх конфліктах персонажів, їхніх снах та передчуттях як відображенні колективного несвідомого нації.

Отже, М. Матіос у «Нації» стверджує, що українська ідентичність у ХХ столітті викристалізувалася через здатність народу пройти крізь «апокаліпсис» тоталітаризму, зберігши при цьому історичну пам'ять та глибинний зв'язок з архетипними джерелами свого буття.

3.2. Віднайдення ідентичності у «повістині» «Москалиця»: принципи аналізу літературного персонажа

Аналіз літературного персонажа є одним із ключових інструментів розуміння художнього твору, адже саме через систему образів автор передає ідеї, конфлікти та цінності епохи. Персонаж виступає не лише сюжетним елементом, а й носієм психологічних, соціальних і символічних вимірів, які визначають глибину тексту. Комплексний підхід до його вивчення дозволяє побачити неочевидні смисли, простежити внутрішні зрушення, взаємодію з іншими персонажами та художні механізми, що формують цілісність твору. Саме тому структурований аналіз персонажа розкриває не тільки індивідуальність героя, а й ширшу культурну й філософську перспективу літератури.

Такий аналіз охоплює низку взаємопов'язаних компонентів, що дозволяють розкрити багатогранність образу. Він включає вивчення історико-культурного

тла, характеристику особистісних рис, аналіз мотивів, поведінки та динаміки розвитку героя. Важливими є також його функції в композиції твору, стосунки з іншими персонажами, символічні виміри образу та мовна організація, через яку автор конструює психологічні акценти. Сукупність цих елементів формує цілісний портрет персонажа та відкриває можливість глибшого розуміння художнього змісту.

Контекстуальність образу головної героїні в «повістині» «Москалиця» Марії Матіос невіддільна від історико-культурного тла Буковини та складних суспільних процесів, що формували ідентичність мешканців цього краю. Саме середовище – багат шарове, травматичне, позначене змінами влади, етнічними й культурними перетинами – визначає логіку становлення героїні, її способи виживання та самопізнання. Соціальні норми патріархального села, тяглі традиції, домінування чужої політичної влади та відчуття «інакшості» створюють підґрунтя, у якому ідентичність Москалиці постає як результат безперервного зіткнення з оточенням. У цьому сенсі героїня є не просто літературним образом, а втіленням досвіду покоління, що носить у собі травми історії та прагнення до самовизначення.

Не менш важливо враховувати й авторську оптику М. Матіос, адже її світогляд і культурна пам'ять регіону формують спосіб зображення героїні. «Москалиця» постає в жанровому форматі повістини, який поєднує реалістичний, психологічний і навіть химерний виміри, а це розширює можливості розкриття внутрішнього світу персонажа. У стилі М. Матіос відчутна увага до документальної точності побутових деталей і водночас до метафоричного осмислення жіночої долі в контексті національної історії. Такий контекстуальний підхід дозволяє побачити, що пошук ідентичності Москалиці є не лише особистою драмою, а й відображенням культурного коду Буковини та складної української історичної пам'яті.

Характерологічний аналіз образу Москалиці засвідчує, що її індивідуальність формується на перетині травматичного досвіду, глибинної внутрішньої сили та майже інстинктивного прагнення до самоусвідомлення. Її

психологічні риси – стриманість, настороженість, витривалість і потяг до самозахисту – зумовлені життєвими випробуваннями та раннім відчуженням від громади. Манера поведінки героїні, її мовчазність, спостережливість і водночас здатність до різких, рішучих вчинків виявляють приховану напругу між її зовнішньою непроникністю та глибоким внутрішнім світом. Зовнішні прояви, такі як небагатослівність, стримані жести, дистанційність, відображають її внутрішню потребу зберегти себе, відмежуватися від травмувального середовища та водночас знайти опору в особистісних переконаннях.

У характері Москалиці поєднуються суперечливі риси, які роблять її психологічно правдивою та багатовимірною. Вона сильна, але вразлива; ізольована, але прагне прийняття; відчужена суспільством, але глибоко прив'язана до землі, пам'яті й коріння. Саме ці внутрішні конфлікти визначають її пошук ідентичності: героїня мусить примирити власну відчуженість із потребою належності, віднайти себе між нав'язаним ярликом «москалиці» та своєю автентичною сутністю. Напруга між зовнішнім образом «інакшої» та її внутрішньою силою дозволяє глибше зрозуміти мотивацію героїні, а також те, як вона поступово вибудовує власну внутрішню цілісність всупереч суспільним упередженням і пережитому досвіду.

Функціональність образу Москалиці у структурі «повістини» М. Матіос визначається насамперед тим, що саме через її життєвий шлях вибудовується центральна сюжетна лінія пошуку й віднайдення ідентичності. Героїня виступає рушієм подій: її реакції на травматичні досвіди, відчуження та випробування диктують розвиток сюжету й визначають ключові смислові акценти твору. Інші персонажі – як ті, що підтримують її, так і ті, що засуджують чи відкидають, – виконують функцію контрастів і дзеркал, які підсилюють драматизм її становлення. Саме через взаємодію з оточенням розкривається напруга між індивідуальним і суспільним, що є осердям психологічного конфлікту «повістини».

Разом із тим Москалиця є носієм ідеї внутрішнього визрівання, духовної витривалості та відновлення гідності, притаманних людині, що прагне повернути собі автентичне «я». Через її образ авторка промовляє про соціальну стигматизацію, історичну пам'ять та феномен «інакшості». Повторювані мотиви відчуження, тяглості роду, жіночої долі та боротьби за цілісність вибудовують символічний рівень твору, на якому героїня постає не лише як конкретна постать, а і як уособлення внутрішнього опору та прагнення ідентичності. Така функціональність образу визначає його ключову роль у художній архітектоніці повістину.

«Москалиця» постає як художній експеримент, у якому людська доля, історичний катаклізм та колективна пам'ять поєднуються в цілісний психологічний наратив, де авторка досліджує механізми руйнації та відновлення ідентичності, демонструючи, як приватний досвід може стати полем дії великої історії.

Конфлікт ідентичностей є одним із провідних семантичних вузлів «повістину». Жінка отримує ім'я-стигму «Москалиця» не як характеристику її сутності, а як колективне тавро, яке транслює спільнота, що пережила війну й не пробачає зв'язку з «іншим». У тексті наголошено: «... назвали не по імені, а по гріху» [63, с.], і цей короткий вислів артикулює радикальний розрив між її справжньою тотожністю та накладеним ззовні іменем. Вибір чоловіка-«москаля» стає, за логікою села, чинником морального падіння, хоча Северина діє в умовах війни, насильства й відсутності вибору. Її доля перетворюється на поле боротьби двох ідентичностей: тієї, що була їй притаманною від народження, та тієї, яка виростає з історичного контексту, що її засуджує без права на виправдання.

Динаміка розвитку Москалиці вибудовується як поступовий, але внутрішньо напружений процес переходу від нав'язаної ідентичності до усвідомленої, власної. На початку твору героїня перебуває у стані глибокої ізоляції, сформованої суспільними упередженнями й травматичним минулим, що зводить її до маргінального статусу «інакшої». Її поведінка сповнена

настороженості та інстинктивного самозахисту. Однак навіть у цих умовах окреслюються зародки внутрішньої стійкості, що стає тонким, але виразним початком майбутньої трансформації.

У повістині «Москалиця» система мотивів героїні вибудовується на тлі її травматичного минулого, соціальної ізоляції та постійного пошуку власної ідентичності. Її вчинки значною мірою визначені глибинним прагненням зберегти себе як фізично, так і внутрішньо від жорстокості й несправедливості оточення. Мотив самозахисту переплітається з потребою знайти опору у власних коренях, у пам'яті роду, в тому «внутрішньому голосі», який не дозволяє їй остаточно розчинитися у нав'язаному суспільством образі «москалиці». Страх бути відкинутою, знеціненою або зруйнованою світом підсилює її обережність і дистанційність, але водночас у ній живе і прагнення до самоствердження, до тихого, але впертого утвердження своєї гідності.

Мотиви героїні формуються на перетині особистої історії та зовнішніх соціокультурних умов: її бажання зрозуміти, хто вона є насправді, постійно стикається з жорсткими реаліями патріархальної громади та історичною травмацією краю. Зіткнення внутрішнього прагнення до свободи з зовнішнім тиском задає драматичний імпульс усьому твору. Саме в цих суперечностях розкривається психологічна глибина Москалиці: її мовчазні перемоги, її помилки, її інтуїтивна мудрість – усе це стає зрозумілим лише тоді, коли простежити, що стоїть за кожним її вибором. Аналіз мотивів дозволяє побачити, що пошук ідентичності героїні, але це не лише боротьба із зовнішніми обставинами, а й внутрішній шлях до прийняття себе.

Соціальне відчуження героїні розгортається як тривалий і морально виснажливий процес. Суспільство бачить у ній носійку чужого болю: «На неї дивилися так, ніби принесла чужий страх» [63]. Северина стає уособленням того, чого громада боїться й не хоче згадувати. Її присутність нагадує селу про травму війни, про насильство та колоніальний досвід, тому відчуження стає механізмом самозахисту громади. Северину не переслідують відкрито, але її тиша, її обличчя, її мовчазна хода «немов різали людську пам'ять». Відчуження

породжує культурний вакуум, у якому героїня живе, але не має права бути почутою.

Самоізоляція Северини формує її внутрішній світ, наповнений тихим, але всепоглинаючим почуттям провини. Вона замикається у хаті, яка стає метафорою затиснутої свідомості: «Двері скрипіли, але для неї самі зачинялися». Самозасудження виникає не через реальну провину, а через інтерналізацію колективного осуду, що діє повільно, але невідворотно. Так формується психологічний портрет особистості, яка втратила голос через силу умов, що перевищують людську волю. Поступово героїня починає переосмислювати своє ставлення до світу й розуміти, що її існування не зводиться до ярлика, накладеного громадою. Подальша динаміка її розвитку позначена подоланням страхів і віднайденням опора у власній внутрішній силі та історичній пам'яті роду. Москалиця проходить шлях від вимушеної пасивності до здобуття внутрішнього суверенітету, який дозволяє їй прийняти свою інакшість не як тягар, а як джерело самобутності. Хоча зовні її життя може здаватися незмінним, внутрішній перелом, усвідомлення себе і свого місця в світі стає ключовим зрушенням, що впливає на її вибори та ставлення до оточення. Така внутрішня еволюція підсилює психологічну напругу твору й водночас розкриває, як особистісний досвід героїні трансформує її роль у сюжеті.

Ретроспекція у «повістині» має структуру повернень, у яких минуле проривається у теперішнє як травматичний досвід, стає ключем до розуміння того, як історія проживається на рівні однієї долі. Взаємодія героїні з іншими персонажами є ключовим чинником її психологічного розкриття, адже кожен контакт виявляє певний аспект її внутрішнього світу. Стосунки Москалиці з громадою стримані, прохолодні, часто сповнені недовіри і підкреслюють її маргіналізованість і водночас демонструють її впертість не піддатися зовнішнім ярликам. У конфліктних ситуаціях, навіть якщо вони не доходять до відкритих сутичок, вона виявляє свою мовчазну гідність, здатність до опору й уміння відстояти межі. Її взаємодія з окремими персонажами, зокрема тими, хто до неї

ставиться співчутливо або хоча б без агресії, відкриває інший бік – потребу в людському теплі та приховану чутливість, яку вона рідко дозволяє собі виявити. Символічні постаті, що виникають у її житті, акцентують внутрішні дилеми героїні: вибір між самотністю та потребою в приналежності, між мовчанням і правом на свій голос. Таким чином, саме у взаємодії з оточенням стає видимою складна структура її характеру, що формується у постійному балансі між ізоляцією та внутрішньою силою.

Образ Москалиці набуває символічного значення, адже вона постає не лише як конкретна жінка з трагічною долею, а як уособлення долі вигнанців, маргіналів, національного та культурного страждання. Через її життя авторка передає больові моменти історії, стигматизацію, відчуження, але й внутрішню силу, здатність виживати, зберігати гідність попри жорстокість світу. Таким чином, Северина стає символом «інакшості», травматичного минулого і, водночас, здатності зберегти себе, свою гідність і пам'ять. «...назвисько москалиця прилипло до дитини не згірш, ніж би його навмисне смолили віхтем чи припечатували тавром до самої шкіри» [63, с. 7]. Ця метафора – «тавро до самої шкіри» – чітко символізує ярлик, що накладає суспільство на людину, її маргіналізацію, стигму, яку неможливо зняти. Через Москалицю виявлено, як умовності і стереотипи можуть формувати долю цілого покоління. Ще одна символічна деталь – це її лісова хатина, де вона спить перші ночі, змушена жити серед «лап павутиння», «чорних кажанів» та «мишаців під підлогою» – це символ внутрішньої й зовнішньої занепалості, злиднів, чужорідності.

«...Якщо Бог розвернув її Долю в ці скелі й безлюддя – значить, вона заслужила такої Долі» [63, с. 21]. Ця фраза відображає віру героїні у свою долю, але також символічне «призначення» людини, яка опинилась за межами соціальних норм, позбавлена прийняття, змушена виживати самотужки. Через повторювані образи: ярлик «москалиці», зневага громади, ізоляція, життя «на окраєчках», авторка формує символічний образ жінки, знищеної, але незламної, як архетип жіночого болю і самозбереження. Москалиця – це не лише

індивідуальна доля, а й візуалізація долі багатьох жінок, яких історія жорстоко карає, але які зберігають душу і пам'ять.

Хата Северини постає як символ мовчання, «ніби без голосу». Цей образ відтворює її власне внутрішнє оніміння. Ставлення односельців авторка подає символічно як «мовчазний мур», що розділяє людину і спільноту. Символічними є й предмети: наприклад, стара хустка, яку Северина «носила, наче пам'ять, яку не можна зняти». Кожна деталь працює на вибудову образу жінки, що несе на собі тягар історії, якої не обирала. Символи занурюють читача у глибинний контекст ідентичності, яка розпадається і водночас прагне відродження.

Мова та стиль у повісті «Москалиця» М. Матіос є ключовим засобом розкриття внутрішнього світу героїні та її соціального становища. Мовлення героїні відзначається простотою, розмовною говіркою, регіональними особливостями та народними зворотами, що надає їй автентичності та підкреслює її маргінальність у суспільстві. Наприклад, авторка описує травматичний досвід героїні через деталі повсякденного життя: побілені стіни, убогі хатні речі, тісне житло, що передає внутрішню напругу, страх і відчуженість Москалиці. Але водночас мова йде про психологічний стан героїні, її мовчазну гідність та внутрішню силу.

Стилістично М. Матіос використовує метафори, порівняння та образні деталі, що підсилюють психологічну правдивість персонажа. Наприклад, стаєнка, де змушена жити Москалиця, описана як «темне, порожнє, бридке й небезпечне» місце, що символізує її становище та страхи [63]. Внутрішні монологи та мовчазні реакції героїні підкреслюють її психологічну стійкість і водночас вразливість. Метафоричні та символічні елементи твору, ярлик «москалиці», ізоляція, життя «на окраєчках» формують образ жінки, яка страждає, але не втрачає гідності.

Мовна специфіка посилює тему віднайдення ідентичності. Через просту, мову Северина постає реальною людиною, що пережила стигму, зневагу і приниження, а її внутрішній світ наповнений болем, страхами та водночас

волею до самозбереження. Наприклад, автор описує травму дитинства так: «вся Панська Долина згадала справжнє Северинине ім'я. Десь водноміть щезло оте щоденне, багатолітнє шиплячо-змійне, принизливо-зневажливе і нещадно-байдуже назвисько москалиця, що завжди йшло як не попереду неї, то підло й безжально наздоганяло в спину. Як плювок. Як стусан. Цьохкання батога чи заїзд межі очі. Змалечку й дотепер» [63, с. 23].

Отже, мовна та стилістична характеристика у «Москалиці» поєднує авторську інтенцію і психологічну природу героїні. Народна говірка, метафори, образність, внутрішні монологи й детальні описові елементи створюють живий, багатовимірний образ, який одночасно відображає соціальний контекст і внутрішній світ Северини, підкреслюючи її пошуки ідентичності та самозбереження.

Психологічний світ Москалиці складний і багатовимірний; її внутрішні переживання, страхи й сумніви – це не фон, а сутність її існування. Вона змушена жити з ярликом «москалиці» з народження, що означає постійне відчуження, недовіру і зневагу з боку громади. Це накладає глибокий психологічний шрам, який формує її самооцінку, самоусвідомлення й внутрішню травму. У безлюдному хуторі, далеко від людей і підтримки, героїня вимушена справлятися сама, а її страх перед зрадами, небезпекою, перед повторенням болю минулого підсилює потребу в самозахисті, в пильності, в збереженні дистанції. Однак Москалиця – не жертва обставин, вона носить у собі дрібку надії, волю до самозбереження, прагнення не просто вижити, а відстояти свою гідність. Показовою є сцена, коли вона після вигнання, прагне облаштувати навіть стаєнку, де змушена жити, так, ніби готує захист не лише для себе, а й для свого внутрішнього «я», а й примирення з долею, прийняття себе. Цей внутрішній конфлікт між жорстокою реальністю і прагненням до людської гідності дає змогу глибше зрозуміти, чому вона робить той чи інший вибір.

Зрештою, психологічна глибина Москалиці виявляється не у гучних жестах, а в дрібних деталях: мовчазному болю, настороженості, страху бути знову

зрадженою, у внутрішній силі, яка народжується не з героїзму, а з необхідності вижити, зберегти себе, прийняти і прожити свою ідентичність. Цей внутрішній світ хоча мінливий і болючий, але живий і робить Москалицю не просто символом чужості чи страждання, а живою людиною з гідністю, з надією і волею до життя. В таблиці 3.2 підсумуємо основні психологічні риси або конфлікти героїні.

Таблиця 3.2

Психологічні риси та внутрішні конфлікти Северини

Психологічна риса / конфлікт	Загальний опис	Цитата у творі
Стійкість і витривалість	героїня виживає попри зневагу, стигму та рудимент життя сироти/маргінала	«пробував пом'якшити ім'я невинного байстряги ... Але назвисько «москалиця» прилипло до дитини не згірш, ніж би його ... припечатували тавром до самої шкіри»
Страх і настороженість	постійна пильність, обережність у контактах, дистанціювання від інших	«...коли Северина думає, вона заплющує очі. Тоді не так болить. Та все одно... ховайся – не ховайся з думками, а вони лізуть до голови, як нічні миші з-під підлоги»
Прагнення до самозбереження та гідності	бажання пережити, зберегти себе, не підсилювати знищення	«Бачте, вона від народження нечиста... У гріху зачата. ... Та ще до всього – москалиця.» – мов внутрішня констатація її «позначеної» долі та потреби вижити
Сум і переживання травми, внутрішня болючість	героїня не лише фізично маргіналізована, а переживає глибоку психологічну рану	«...щоденне, багатолітне шиплячо-зміїне, принизливо-зневажливе і нещадно-байдуже назвисько москалиця, що завжди йшло як не попереду неї, то підло й безжально наздоганяло в спину. Як плювок. Як стусан...»
Внутрішня сила й воля до опору	попри усе, героїня не здається, переборює страх, знаходить спосіб вижити й захиститися	У передмові до твору читаємо: «Немає межі жіночій винахідливості в час смертельної небезпеки. Немає страху, який позбавив би жінку волі чинити опір»
Конфлікт між зовнішньою ізоляцією/осудом і внутрішнім світом / ідентичністю – прагнення бути собою всупереч ярликам	героїня змушена постійно обирати між виживанням, зовнішньою тишею і внутрішнім правом на гідність	«...Северина так і не встигла зрозуміти, що трапилося... А сором, тавро, мовчання – залишилися. І хоч хтозна, чому село раптово прозріло... Язики людям не попришиваєш. Вони такі – міне тиждень-другий і люди... пригадають...»

Національне примирення у фіналі постає як акт взаємного відкриття. Громада спершу бачить у героїні чужу, але поступово починає відчувати до неї співчуття. Це свідчить про зміну наративу пам'яті: осуд замінюється розумінням, а страх співпереживанням. Северина повертається до національного тіла не через вимогу, не через протест, а через морально вистраждану трансформацію. Повість демонструє, що національна ідентичність відновлюється там, де існує готовність почути й прийняти. Саме тому «Москалиця» – це розповідь про націю, яка здатна вчитися співчуттю, прощентю і самопізнанню.

Вивчення повісті «Москалиця» Марії Матіос у школі передбачатиме напружену роботу над розвитком моральної, соціальної та критично-аналітичної компетентності учнів. Головне завдання вчителя – показати, що літературний текст дає можливість зрозуміти складність людської психіки, вплив соціального тиску на формування особистості та механізми самозбереження й самоідентифікації. Важливо зробити акценти на таких аспектах твору та навичках учнів при його вивченні:

1. Психологічна глибина персонажа: учні повинні бачити, що внутрішній світ героїні багатоплощинний, що її вчинки мотивовані переживаннями, страхами та потребою вижити.

2. Соціальний і культурний контекст для розуміння того, як традиції, суспільна зневага впливають на формування особистості, як контекст допомагає розкрити мотиви героїні.

3. Мовно-стилістичні засоби як інструмент психологічного розкриття: учні вчать помічати метафори, порівняння, образну лексику, що передають внутрішній стан героїні.

4. Уміння аргументувати думку цитатами: навички роботи з текстом, які дозволяють пояснювати свої висновки, підкріплювати їх конкретними прикладами.

5. Розвиток критичного мислення та емпатії: учні аналізують не лише дії героїні, а й їхні причини, вчать ставити себе на місце іншої людини, розуміти внутрішні конфлікти й вибір персонажа.

Для реалізації цих завдань можна використати різні педагогічні прийоми та інструменти: схеми та таблиці психологічних рис, цитатники/роздаткові матеріали, дискусії та дебати, вправи на перетворення тексту (написання внутрішніх монологів, листів або есе від імені персонажа), мультимедійні презентації та ілюстрації для візуалізації епохи, контексту, середовища героїні, що підсилює емоційне сприйняття і розуміння.

Такі методичні підходи допоможуть вивчати «Москалицю» не лише пізнавально, а й виховуючи, формуючи у школярів емпатію, критичне мислення та вміння аналізувати складні людські ситуації.

3.3. Шляхи формування особистості учня у процесі вивчення української літератури («Черевички Божої Матері»)

Сучасна українська шкільна освіта стоїть перед викликом формування не лише інтелектуально розвиненої, а й духовно глибокої, емпатичної особистості. Література як мистецтво слова володіє унікальним інструментарієм для впливу на емоційний інтелект та ціннісні орієнтири молоді. Особливе місце в цьому процесі посідає проза, що осмислює травматичний досвід ХХ століття. І тут «Черевички Божої Матері» є потужним дидактичним ресурсом, що дозволяє реалізувати завдання національно-патріотичного та морально-етичного виховання через призму гуманізму.

У романі «Черевички Божої Матері» історія головної героїні постає як авторська інтерпретація міфологічного «шляху героя», накладена на національний колорит. Цей шлях символічно відображає розвиток психіки особистості, який К. Г. Юнг називає «індивідуацією» – процесом формування цілісної індивідуальності та сепарації від колективної психології. М. Матіос

майстерно зображує, як під впливом життєвих обставин трансформуються внутрішні архетипи героїні.

Етап 1: архетип Дитини та єдність із природою: на початку твору Іванка повною мірою втілює архетип Дитини. Їй притаманні наївність, довірливість та дослідницький інтерес до світу. Вона перебуває у тісному, майже містичному зв'язку з природою, що відображає початковий етап індивідуації. Цей зв'язок еволюціонує від відчуття гармонії до тривожності, коли дівчинка стикається з тіньовими аспектами нічного лісу.

Етап 2: мандрівка як заглиблення у несвідоме: нічна подорож Іванки лісом символізує занурення в індивідуальне несвідоме. Цей шлях супроводжується містичними переживаннями, прагненням ініціації та здобуттям «квітки папороті» як джерела сили. У цьому контексті квітка «Черевички Божої Матері» виступає магічним атрибутом, подібним до амулетів у міфах та казках, що символізує божественний захист. Важливу роль наставниці (архетип Великої Матері в духовному вимірі) відіграє Москалиця, яка передає дівчинці знання про сакральне.

Етап 3: формування Его та Тіні: спроби Іванки здобути квітку та нічні пригоди призводять не до магічного дива, а до травматичного досвіду, який, однак, є необхідним для дорослішання. Це сприяє утвердженню Его та формуванню Персони – соціальної маски (дівчинка вчиться відчувати сором, приховувати правду). Зустріч із чоловіком у лісі та пережитий переляк стають тригерами для зародження Тіні – витіснених у несвідоме страхів та емоцій. Активація архетипу Анімуса та зіткнення з невідомим підсилюють внутрішні конфлікти, що є невід'ємною частиною психологічного росту.

Етап 4: трагічна кульмінація та архетип Матері: природний процес індивідуації Іванки зазнає деструкції через втручання жорстокої історії (події Голокосту). Критично травматичний досвід – споглядання вбивства єврейської жінки та дитини – стає переломним моментом. Шок від побаченого мобілізує внутрішні сили героїні та активує архетип Матері. Фінальне рішення Іванки врятувати єврейського хлопчика Елі стає її «героїчним подвигом». Це свідчить

про перехід на вищий рівень самосвідомості, де персональна історія трансформується в загальнолюдський міф про порятунок і жертвність.

У романі «Черевички Божої Матері» внутрішній світ дівчинки ретранслюється через образи лісу, крізь який вона йде, поринаючи в спогади. Ми спостерігаємо, як Іванка спершу відчуває себе комфортно й у безпеці серед нічного лісу: «Тут, у шурхотливому, з усіх боків потемнілому лісі, де з-поза кожного дерева зирить як не дід Хай, то задрісна Бісиця, Іванці майже добре» [68, с. 12]; «Чого-чого, а гір і лісів Іванка не боялася ніколи. [...] страх не брав навіть тоді, коли, здавалося, чорнява лісу говорила з нею лиш вовчим виттям» [68, с. 21]. Для Іванки-дитини ліс – це природна стихія, бо дівчинка ще не має страхів та психотравм, які стануться пізніше (запалення руки через квіти, тривога від переслідування Петром та занепокоєння від зустрічі з чоловіком у лісі).

Натомість з набуттям нового досвіду та досягненням віку статевого дозрівання ліс як віддзеркалення внутрішнього світу Іванки змінюється: «Та минувся раптово той час хоробрості, коли – скік-скок! – лопотів у вухах нічний гомін... Тепер нічна чорнява говорить з дитиною тими самими – але вже страшними – потворними голосами, шумить відьомськими пасмами потоків, перегукується дзьобастими совами, лякає шурхотом їжаків і тінями давно померлих людей чи небачених досі упирів» [68, с. 21]. За допомогою прийому художнього паралелізму між внутрішнім станом Іванки та її природнім оточенням М. Матіос зображує процес дорослішання, своєрідну ініціацію дівчинки, яка виростає та вбирає в себе культурний досвід Буковинської землі, які знаходять відбиток у її несвідомому. Також важливу роль для втілення психологізму тут відіграють елементи трансцендентного, які представлено через забобони, згадки міфологічних образів та обрядів народної магії, що переплітаються й подекуди конфліктують із раціональним, доповнюючи опис внутрішнього стану головної героїні, її схильність до магічного мислення з витокami в сімейному вихованні.

У процесі вивчення роману «Черевички Божої Матері» перед учителем відкривається унікальна можливість формувати особистість старшокласника цілісно: морально, емоційно, історично й громадянськи. Це той рідкісний твір, у якому мікроісторія, родинна пам'ять, національна трагедія та глибоко християнський гуманізм поєднані так органічно, що урок перетворюється не на аналіз літературних прийомів, а на зустріч з людською сутністю. Завдання педагога провести учнів через цю історію так, щоб вони не просто зрозуміли сюжет, а відчули його та винесли з нього етичні орієнтири на майбутнє.

Можна розпочинати з розмови про Іванку Борсук. Її «інакшість», фізична слабкість, дивакуватість, особлива чутливість, що може стати ключем до виховання емпатії.

Поставмо перед класом питання:

- Чому саме ця «слабка» дитина стає моральним центром твору?
- Як вона бачить людей і події?
- Чому дорослі, що вважають себе сильними, часто здаються перед жорстокістю обставин, а Іванка – ні?

У класі важливо проговорити, що інклюзивність – це не навчальний тренд, а життєва норма, і літературний приклад тут працює значно тонше, ніж будь-яке моралізаторство. Доцільно зосередити увагу на тому, як Іванка здатна співчувати, коли інші черствіють від страху чи відчаю. Учні мають побачити, що «інший» не є тягарем, він може бути моральним дороговказом.

Далі варто перейти до опозиції «свій – чужий», яку М. Матіос розкриває через конкретні людські взаємини. Варто обговорити, як у селі звичні уявлення про «свого» розвалюються: Петро Дячук, свій сусід, раптом стає носієм агресії, бо повірив у силу нової влади; водночас євреї, іновірці, часто чужі за культурою, демонструють солідарність, спільність, співчуття. Для цього проаналізуємо сцену, де отець Онуфрій рятує єврейку, впускаючи її до вітваря, порушуючи церковні приписи заради закону вищої любові. Учням важливо почути, що справжній «свій» – це той, хто обирає людяність, а не той, хто поділяє мову, ідеологію чи «правильне походження». Такі розмови формують

критичне мислення і здатність учня розпізнавати пропагандні механізми, які завжди намагаються розколоти спільноту.

Обов'язково звертатися до мотивацій тих персонажів, яких легко засудити. У творі М. Матіос є образ тітки Августи, щиро відданої комуністичній ідеї. Варто обговорити з учнями: чому людина потрапляє під вплив ідеології? Чи була вона зрадницею чи, навпаки, жертвою системи, яку сама ж обожнювала? Подібні дискусії привчають учнів уникати чорно-білих суджень і розуміти трагедію життя в умовах бездержавності та постійного тиску імперій.

Надзвичайно важливим елементом роботи з учнями є формування культури пам'яті. Можна зосередити увагу на зображенні приходу двох тоталітарних режимів: нацистського та радянського. Зауважити, що обидва вони знищують традиційний уклад, руйнують духовність, сіють страх. Символи, які М. Матіос використовує – змія в Іванчиному сні про радянського комісара, яструб як постать нацистського жаху – допомагають учням зрозуміти, як працюють механізми пропаганди й терору.

Учні можуть створити порівняльну мапу образів цих двох «визволителів» і дати відповідь: що вони «визволяли» і від кого? Таким чином формується стійкість до будь-якої ідеології, яка виправдовує насильство.

У романі особливе місце займає Буковина як мультикультурний простір. Учні мають зрозуміти, що до приходу тоталітарних сил у регіоні мирно співіснували українці, євреї, румуни, для цього треба попросити їх назвати риси такого співжиття. Потім обговорити, як «великі історичні хвилі» руйнують цю гармонію. Це допоможе підліткам зрозуміти, що справжній патріотизм не в ненависті, а в гідності, відкритості та повазі до іншого.

Сильним виховним епізодом є символ криниці Андрича – занедбаної, але важливої, бо нагадує про добрі справи предків. Розміркуйте разом з учнями, чому сучасні мешканці села про неї забули? Що означає «знецінити добро, зроблене до нас», і чому це відбувається в суспільстві, що пережило численні травми? Це підводить учнів до думки, що спадщина роду й краю не музейний експонат, а етичний обов'язок.

Для глибшого розуміння тексту варто активно застосовувати герменевтичні прийоми. Символи в тексті працюють як приховані маркери: квітка «Черевички Божої Матері», аніمالістичні метафори окупантів, біблійні сюжети Каїна й Авеля. Учитель запропонує учням відповісти на питання: чому квітка має силу проти зла? Чому Іванка її шукає? Як зміїний образ утілює спокусу, підступність або страх? Чому яструб асоціюється з хижаком, що спускається згори, несучи смерть? Такі вправи виховують уміння думати в багаторівневих символах, а не лише у фабулі.

Окремо рекомендовано приділити час рольовим і емпатичним вправам. Нехай учні спробують описати трагічні сцени очима Іванки, її матері чи навіть природи, яка в Матіос не мовчить: «чорне сонце» над селом говорить більше, ніж десятки фактів. Слід застерегти щодо входження в роль катів, адже це може створити небезпечну ідентифікацію, натомість можна звернутися до внутрішнього світу жертви й свідка. Так діти вчаться не ставати байдужими в ситуаціях насильства.

Дискусійні уроки також мають чималий потенціал у вихованні патріотичних особистостей на уроках літератури. Можна поставити учням питання, які не мають однозначної відповіді:

- Чи винен Петро Дячук, який пішов за силою нової влади?
- Де межа між вибором і зломом?
- Чи можна засуджувати людину, яка прагнула пристосуватися, бо мала дітей?
- Подібні розмови допомагають підліткам зрозуміти складність реальних історичних рішень і побачити, що в житті бувають ситуації «без вибору».

Це сприятиме розвитку моральної зрілості та здатності не поспішати з категоричними судженнями.

Ефективним інструментом, який доцільно використовувати на уроках літератури в процесі вивчення твору «Черевички Божої матері» є мікроісторичний проєкт. Для цього пропонуємо учням зібрати свідчення своїх родин про роки, в яких відбувається дія твору. Основою виконання цього

завдання є бесіда зі старшими родичами про те, як вони переживали війну, зміни влади, депортації, голод? Чи були випадки взаємодопомоги між людьми різних національностей? Коли учень порівнює досвід своєї родини з досвідом Іванки Борсук, він починає сприймати історію не як підручник, а як живу реальність, яка стосується кожного. Це формує глибоку ціннісну ідентичність.

Цікаво поєднувати аналіз тексту з психологічним оглядом персонажів. Розпізнавання страху, пам'яті, провини, внутрішньої сили та інших характеристик це не лише елемент інтерпретації, а важлива частина емоційного розвитку учнів. Варто обговорити, як діє дитяча психіка Іванки і як її сни відображають реальність; як травма впливає на поведінку дорослих; чому люди обирають мовчання. Такі вправи розвивають емоційний інтелект, а він є вирішальним фактором соціальної зрілості.

Усе це в комплексі формує особистість, здатну до співчуття, критичного мислення й моральної відповідальності. Після вивчення твору учень має зрозуміти, що життя людини це абсолютна цінність; що тоталітаризм це не абстрактне слово, а реальна загроза людській гідності; що «інший» це не завжди ворог, а співмешканець світу, який потребує розуміння; що національна ідентичність будується не на ненависті, а на гідності, пам'яті та солідарності.

Завдання вчителя полягає у тому, щоб провести учня цим шляхом делікатно, але відповідально, не зводити урок до інформування, а зробити вивчення твору актом співпереживання й осмислення. Учні можуть і повинні говорити на складні теми, а вчитель повинен підтримувати їхню відкритість, допомагати зрозуміти історію через людські долі, а не через хронології. І тоді роман Марії Матіос «Черевички Божої матері» стане не просто текстом для вивчення, а важливою подією становлення юної особистості.

Висновки до Розділу 3

Аналіз образу Москалиці (Северини) у однойменній повістині Марії Матіос засвідчує, що вивчення літературного персонажа є ключовим інструментом для

розуміння ідейного та символічного змісту твору. Комплексний підхід, що охоплює історико-культурне тло Буковини, характерологічні риси, динаміку розвитку та функціональність образу, дозволяє розкрити, що героїня є не лише індивідуальною постаттю, а й уособленням досвіду покоління, яке пережило історичні травми та бореться за самовизначення. Її індивідуальність формується на перетині травматичного досвіду, внутрішньої сили та прагнення до самоусвідомлення, що робить її психологічно багатовимірною.

Характерологічний аналіз Москалиці виявив глибоку внутрішню напругу, зумовлену конфліктом між зовнішнім ярликом-стигмою («москалиця») та її автентичною сутністю. Її психологічні риси – стриманість, настороженість, витривалість, а також мовчазність і здатність до рішучих вчинків – є механізмами самозахисту від травмувального середовища та колективного осуду. Динаміка розвитку героїні пролягає від стану глибокої ізоляції та вимушеної пасивності до здобуття внутрішнього суверенітету, усвідомлення себе і свого місця у світі, незважаючи на суспільні упередження.

Функціональність та символізм образу Москалиці у структурі «повістини» визначається її роллю як рушія сюжету та носія ідеї внутрішнього визрівання. Через її життєвий шлях розкриваються теми соціальної стигматизації, історичної пам'яті та феномену «інакшості». Символічні деталі (ярлик-тавро, хата-мовчання, стайня-занепалість) підсилюють її образ як уособлення національного та культурного страждання, але водночас і як символ незламної гідності та здатності до самозбереження.

Мовна та стилістична характеристика повісті є ключовим засобом психологічного розкриття. Використання простої, розмовної говірки, регіональних особливостей та метафор підсилює автентичність героїні та її внутрішній світ, наповнений болем, страхами та волею до самозбереження. Авторська стилістика, що поєднує документальну точність із метафоричним осмисленням, дозволяє передати психологічну правдивість персонажа, де мовчазні реакції та внутрішні монологи виявляють її стійкість і вразливість.

Шлях Іванки у повісті «Черевички Божої Матері» досліджено як процес індивідуації та формування цілісної особистості. Її шлях від дитячої наївності до трагічного зіткнення з Голокостом демонструє трансформацію внутрішніх архетипів. Фінальне рішення врятувати єврейського хлопчика свідчить про перехід на вищий рівень самосвідомості, де персональна історія стає загальнолюдським міфом про жертвність.

Методичний аспект дослідження наголошує на тому, що вивчення цих творів у школі сприяє розвитку моральної та критично-аналітичної компетентності учнів. Робота над текстами Марії Матіос дозволяє учням аналізувати вплив соціального тиску на особистість та механізми самоідентифікації. Використання таких прийомів, як герменевтичний аналіз символів (квітка «черевички», анімалістичні метафори), рольові вправи та мікроісторичні проєкти, допомагає школярам формувати емпатію та культуру пам'яті. Таким чином, вивчення прози письменниці стає не лише інтелектуальним завданням, а й актом формування духовно глибокої особистості, здатної до співчуття та моральної відповідальності

У контексті вивчення творів у школі ці аспекти формують критичне мислення та емпатію учнів, допомагаючи їм зрозуміти складність людської психіки, вплив соціального тиску та механізми самоідентифікації.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз історико-психологічної прози Марії Матіос засвідчує, що вивчення літературного персонажа є ключовим інструментом для досягнення художнього твору, оскільки саме через систему характерів авторка транслює ціннісні орієнтири епохи. Персонаж у її текстах постає не лише як сюжетна одиниця, а як складний психологічний та символічний конструкт, що дозволяє читачеві глибше зрозуміти механізми впливу історії на людську долю. Марія Матіос – яскрава представниця покоління вісімдесятників – демонструє у своїй прозі унікальний синтез етнорегіональної самобутності (зокрема, Буковини) та модерної стилістики. Її творчість відзначається експериментуванням з формою, що виявляється у створенні авторських жанрових номінацій, як-от «драма на три життя» для «Солодкої Дарусі» чи «повістина» для «Москалиці».

2. Творче кредо письменниці артикульоване як «пошук украденого щастя нації і пошук украденого щастя людини». Це визначає гуманістичну спрямованість її прози та фокус на національно-історичній проблематиці. М. Матіос свідомо працює з історичними травмами ХХ століття, осмислюючи їх не документально, а через призму персонального болю та родинної пам'яті, перетворюючи її тексти на «прозу пам'яті».

3. Індивідуальний стиль М. Матіос вирізняється мовною автентичністю та емоційною насиченістю. Вона активно вводить у літературну мову діалектизми, гуцульську говірку та фольклоризми. Синтаксис часто набуває інтонаційної сміливості, передаючи внутрішній ритм переживань персонажів. У наративній структурі творів М. Матіос домінують нелінійна композиція та монтаж. Події часто подаються фрагментарно (постмодерністський прийом), через спогади, ретроспекції та свідомість персонажів, що відтворює мозаїчність травматичної пам'яті. Наратор виступає носієм спільного досвіду і моральним коментатором, створюючи ефект «поліфонії трагедії».

3. Основним авторським інструментом у художньому світі М. Матіос є психологічна рефлексія. Письменниця досліджує, як зовнішній тиск (репресії, війна) трансформується у внутрішні конфлікти: німоту, провину, страх і психологічну ізоляцію. Центральні образи, як-от Даруся («Солодка Даруся») та Северина («Москалиця»), стають носіями колективної та історичної травм, а їхня поведінка (мовчання, «божевілля», стриманість та відчуження, постають не лише як наслідок соціальної ізоляції, а як специфічний механізм самозахисту психіки від нестерпного болю минулого

4. Результати аналізу роману «Солодка Даруся» підтверджують, що концепція «гріха» та «спокути» є центральною у структурі образу Дарусі. Її хвороба та мовчання інтерпретуються як соматичне вираження історичної травми та як наслідок зіткнення приватної долі з безжальною тоталітарною машиною. Назва твору «Солодка Даруся» є антитезою, що контрастує із прихованою внутрішньою трагедією та психічною блокадою героїні, підкреслюючи архетип невинної жертви. Встановлено, що через трагедію Дарусі Марія Матіос розкриває парадокс пам'яті: неможливість забути минуле перетворюється на фізичний біль, який робить героїню «чужою» серед своїх.

5. Через локальні історії М. Матіос розкриває проблеми національного буття. Образ буковинського села Черемошне функціонує як мікрокосм України, як метафора поділеної, але внутрішньо єдиної нації. Письменниця наголошує на небезпеці внутрішніх поділів і на обов'язку зберегти духовний код. Дослідження історико-культурного тла Буковини дозволило виявити, що образи героїнь нерозривно пов'язані з логікою пограниччя, де зміна влад і репресії диктують умови виживання. Соціальна стигма, виражена у прізвиськах («Москалиця», «Солодка Даруся»), стає колективним тавром, що маркує «інакшість» жінки, яка не вписується в норми патріархальної чи ідеологічної спільноти.

6. Простежено внутрішню динаміку персонажів як рух від вимушеної пасивності до моменту істини або акту найвищої самопожертви. Якщо для Северини цей шлях завершується здобуттям внутрішнього суверенітету, то для

Дарусі та Іванки («Черевички Божої Матері») – це болісне проривання крізь морок невігластва чи страху до утвердження людяності як абсолютної цінності.

7. Концепція антисвіту реалізується як вторгнення чужої, антигуманної сили (радянської влади), що руйнує традиційний уклад. М. Матіос використовує гротескний мотив «божевілья», щоб висвітлити деформацію світобудови, де «божевільна» Даруся виявляється мудрішою за «нормальне» суспільство. Письменниця уникає традиційної опозиції «ми – вони», наголошуючи, що зло комфортно відчувається і серед «своїх». Жорсткі історичні умови виявляють темні інстинкти, а зрадянство серед рідних буковинців підкреслює, що катастрофа вплітається у психологічні процеси, формуючи українську ментальність.

8. Символічний простір творів вибудовується через систему метафор, де хата постає як простір пам'яті, а побутові речі (цукерки, черевички, зілля) набувають сакрального або фатального значення. Ці деталі стають кодами, що дозволяють розшифрувати психологічний стан героїнь, які перебувають у полоні власних спогадів або родинних таємниць. Сновидіння і внутрішні монологи є ключовими засобами психологізму. Сни відображають витіснені страхи, травматичні переживання та функціонують як «внутрішній простір правди». Внутрішній голос Дарусі спростовує уявлення про неї як про божевільну, розкриваючи її свідомий вибір мовчання. Іван Цвичок виступає як моральний орієнтир і психологічний каталізатор. Його жертвна любов до Дарусі створює простір безпеки, де травмована особистість отримує шанс на стабілізацію. Це демонструє, що емпатія й моральна чуйність здатні пом'якшити, але не стерти, наслідки глибоких психічних травм.

9. З'ясовано, що мовна організація прози, зокрема використання діалектного мовлення та фольклорних мотивів, виконує функцію психологічної автентифікації. Регіональна говірка дозволяє авторці наділити героїнь власним голосом, який звучить навіть крізь фізичне мовчання, підкреслюючи їхній зв'язок із рідною землею та родом. У межах дослідження повісті «Черевички Божої Матері» виявлено трансформацію архетипу Дитини у вищу форму

самосвідомості через ініціацію війною. Героїчний вчинок порятунку «іншого» стає точкою подолання колективної травми, де етика відповідальності переважає над страхом смерті.

10. Вивчення прози М. Матіос у школі («Нація», «Москалиця», «Черевички Божої Матері») є інструментом формування моральної, соціальної та критично-аналітичної компетентності. Твори формують емпатію, вчать розпізнавати механізми пропаганди та розуміти, що «справжній свій» – це той, хто обирає людяність, а не походження чи ідеологію. Проза М. Матіос успішно синтезує локальну ідентичність (діалект, традиції, побут Буковини) з глобальними наративами (війна, репресії, тема морального вибору, пошук ідентичності). Локальна історія стає «лінзою», через яку українська література набуває культурного резонансу, підтверджуючи, що індивідуальна драма є відображенням національної долі.

11. Аналіз долі Дарусі чи Северини спонукає учнів до роздумів про ціну зради, природу зла та неминучість відповідальності за власні вчинки. Ефективними методами опрацювання цих текстів визначено герменевтичний аналіз (розкодування художніх символів) та прийом «психологічного моделювання», де учні намагаються реконструювати внутрішній монолог «німого» персонажа. Це сприяє розвитку емоційного інтелекту та здатності до співпереживання жертвам історичних обставин.

12. Важливим прийомом є використання методу «мікроісторії», що полягає у зіставленні сюжетних ліній творів М. Матіос із локальним історичним контекстом або родинними свідченнями. Такий підхід робить вивчення літератури особистісно значущим, допомагаючи старшокласникам усвідомити історію як живу пам'ять, що триває у сучасності. На завершення встановлено, що вивчення історико-психологічної прози письменниці формує в учнів імунітет до тоталітарного мислення та виховує культуру пам'яті. Розуміння трагедії «Солодкої Дарусі» чи «Москалиці» стає для сучасної молоді уроком національної гідності, в основі якої лежить не ненависть, а прагнення до правди, прощення та збереження людяності в найжорстокіші часи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акулова Н. Літературознавчий дискурс категорії «Поетика». *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2013. Вип. 33. С. 15-20.
2. Бербер Н. М. Про актуалізацію асоціативного потенціалу антропонімів у художньому тексті (на матеріалі роману «Солодка Даруся» Марії Матіос). *Записки з ономастики: зб. наук. праць / ред. кол.: Ю. О. Карпенко (відп. ред.)*. Одеса: Астропринт, 2010. Вип. 13. С. 14-24.
3. Браеску А. Книга буття краян: про творчість М. Матіос, зокрема про її роман-драму «Солодка Даруся». *Німчич*. 2009. № 2. С. 152-154.
4. Боротьба нового і старого чи витіснення національного? (Постмодернізм – український варіант сьогодні й завтра) / учасники полілогу В. Дончик, Д. Дроздовський, П. Іванишин. *Слово і Час*. 2008. №6. С. 16-34.
5. Ведмідь І. Три життєві уроки «Солодкої Дарусі»: спроба акцентувати деякі проблеми роману Марії Матіос. *Дивослово*. 2007. №6. С. 12-14.
6. Вільчинська Т. П. Концептуалізація сакрального в українській поетичній мові XVII–XVIII ст.: монографія. Тернопіль: Джура, 2008. 424 с.
7. Волосевич І. Мати бджіл і мати ос. *Книжковий огляд*. 2004. №7-8. С. 102-111.
8. Волошук Л. Поетика жіночого досвіду у прозі Марії Матіос. *Слово і Час*. 2016. №3. С. 45-53.
9. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Київ: Оберіг, 1993. 592 с.
10. Габор В. Українська проза нової літературної хвилі останнього десятиріччя: тенденції розвитку та пошуки шляхів Граалю людяності (суб'єктивні замітки). *Просвіта (Львів)*. 2001. №3-4. Липень-серпень. С. 3.
11. Голобородько Я. Соціумний інтер'єр чи психологічний дизайн? (Художні дилеми Марії Матіос). *Слово і Час*. 2008. №12. С. 81-85.

12. Голобородько Я. Художні клейноди Марії Матіос. *Літературна Україна*. 2007. №41. 25 жовтня. С. 6.
13. Голобородько Я. Буковинська орнаментика Марії Матіос. *Вісник Національної академії наук України*. 2008. № 3. С. 66-73.
14. Голобородько Я. Соціум душевних драм. Рефлексії над текстами Марії Матіос. *Дзеркало тижня*. 2009. № 19. С. 11.
15. Гребенюк Т. В. Мораль, гріх і провина в концептосистемі прози М. Матіос. *Актуальні проблеми слов'янської філології: міжвуз. зб. наук. ст.* Київ-Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2006. Вип. XI: Лінгвістика і літературознавство. 2006. С. 480-487.
16. Гундорова Т. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми: есеї. Київ: Грані-Т, 2012. 548 с.
17. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн. Київ: Критика, 2005. 264 с.
18. Гусар Ю. Путильчанка – шевченківська лауреатка. *Буковинське віче*. 2014. 27 листопада. С. 3.
19. Гутковський В. Анотація. *Матіос М. Майже ніколи не навпаки*. Львів: ЛА «Піраміда», 2007. С. 176.
20. Даниленко В. Лісоруб у пустелі: письменник і літературний процес. Київ: Академвидав, 2008. 352 с.
21. Дзюба Т. Гріх і його спокута: рецензія. *Березіль*. 2006. № 9. С. 174-179.
22. Дзюба Т. Мотив гріха і спокути у драмі на три життя Марії Матіос «Солодка Даруся». *Сіверянський літопис*. 2006. № 4. С. 163-166.
23. Дігай Т. Лютий вітер на лисих горах. Марія Матіос. Москалиця; Мама Маріца – дружина Христофора Колумба. *Літературна Україна*. 2008. 27 листопада. С. 5.
24. Дімаров А. Марічка. *Матіос М. Солодка Даруся*. Львів: ЛА «ПІРАМІДА», 2005. С. 6-7.
25. Дончик В. З потоку літ і літпотоку. Київ: Стилос, 2003. 556 с.

26. Дроздовський Д. «Забути – заборонено...». *Слово Просвіти*. 2011. 20-26 жовтня. Ч. 42. С. 13.
27. Дроздовський Д. Жорж-Марія Матіос-Санд. *Буквоїд*. 2008. URL: <http://www.bukvoid.com.ua/reviews/books/2008/11/25/100847.html>
28. Дроздовський Д. Український жоржсандизм ХХІ століття. *Дивослово*. 2009. № 2. С. 61-62.
29. Дудик П. С. Поняття «розмовне мовлення» і «діалектне мовлення». *Питання взаємодії української літературної мови і територіальних діалектів: тези доповідей та повідомлень*. Київ: Наукова думка, 1972. С. 10-12.
30. Жайворонок В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
31. Жила С. «Трагедія адекватна історії»: роман Марії Матіос «Солодка Даруся» та читацька конференція за цим твором. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2007. № 3. С. 6-12.
32. Жила С. Художньо-творча діяльність у процесі вивчення повісті-новели М. Матіос «Просили тато-мама...». *Українська література в загальноосвітній школі*. 2003. № 2. С. 48-52.
33. Жила С. «... Кожна любов – інша...». *Українська література в загальноосвітній школі*. 2009. № 2. С. 25-29.
34. Зборовська Н. Код української літератури: проект психоісторії новітньої української літератури: монографія. Київ: Академвидав, 2006. 504 с.
35. Зборовська Н. Жіноча сповідь на тлі чоловічого герметизму. *Слово і Час*. 1996. № 8-9. С. 59-66.
36. Зборовська Н. Психоаналіз і літературознавство. Київ: Академвидав, 2003. 392 с.
37. Зборовська Н. Феміністичні роздуми: на карнавалі мертвих поцілунків. Львів: Літопис, 1999. 336 с.
38. Зінорук Н. М. Матіос «Солодка Даруся». Урок з позакласного читання. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2006. №35. Грудень. С. 9-10.

39. Іванюк М. Матіос Марія. Літературно-мистецька Вижниччина: біобібліографічний довідник. Вижниця, 2001. С. 119-121.
40. Івашина О. Психологізм у творчості Марії Матіос: теоретичні та прикладні аспекти. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 29. Том 1. 2023. С.269-274.
41. Іванишин П. Постмодернізм і національно-духовна ідентифікація. *Українські проблеми*. 1999. № 1-2. С. 123-130.
42. Ільницький М. У фокусі віддзеркалень. Статті. Портрети. Спогади. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. 552 с.
43. Ісаєнко К. П. Стилiстичні особливості прози О. Забужко та М. Матіос (спроба порівняльного аналізу). *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія Філологічні науки*. 2012. Кн. 1. С. 12-14.
44. Ісаченко Л. Її вічні лови за людиною: розмова з лауреатом Нац. премії України ім. Т. Шевченка, письменницею М. Матіос. *Урядовий кур'єр*. 2009. 12 вересня. С. 12.
45. Історія української літератури ХХ ст.: у 2-х кн.: навч. посіб. для студентів філол. ф-ів вузів / за ред. чл.-кор. АН України В. Г. Дончика. 2-е вид. Київ: Либідь, 1995. Кн. 2. Ч. 2: (1960-1990-ті роки). 509 с.
46. Історія української літератури ХХ - поч. ХХІ ст. / за ред. В. І. Кузьменка. Київ: Академвидав, 2017. Т. 3. 544 с.
47. Кайндль Р. Гуцули. Чернівці: Молодий буковинець, 2000. 206 с.
48. Клочек Г. Д. «Душа моя сонця намріяла...» (Поетика «Сонячних кларнетів П. Тичини»). Київ: Дніпро, 1986. 367 с.
49. Квіт С. Сильові здобутки сучасної української прози. *Світовид*. 1996. № 111(24). С. 123-130.
50. Клименко В. Дві Марії і вселенська печаль. *Україна молода*. 2005. 12 лютого. Субота. С. 6-7.
51. Косинська Н. Міф як спроба порятунку у повісті Марії Матіос «Москалиця». *Літературознавчі обрії. Праці молодих вчених*. 2014. Вип. 19. С. 250-256.

52. Козловець М. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.
53. Козубенко Л. Явище психологізму в художній літературі. *Теоретична і дидактична філологія. Серія «Філологія»*. Вип. 29. 2019. С. 23-30.
54. Літературознавча енциклопедія: у двох томах. Т. 2 / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 624 с.
55. Логвиненко О. Дама у сідлі або жіночий феномен в українській прозі на зламі століть. *Київ*. 2006. № 2. С. 178-182.
56. Марія Матіос: «Кожен відповідає за свої слова». *Літературна Україна*. 2005. 20 жовтня. С. 1.
57. Матіос М. «Понад усе люблю психологічні розвідки»: інтерв'ю. *Книжковий клуб плюс*. 2004. № 3. С. 40-41.
58. Матіос М. «Я не Стефаник у спідниці, я – Марія Матіос у спідниці»: інтерв'ю. *Книжник ревью*. 2003. № 6. С. 3-5.
59. Матіос М. Армагедон уже відбувся: повість. Львів: ЛА «Піраміда», 2011. 112 с.
60. Матіос М. Вибране. Львів: ЛА «Піраміда», 2010. 424 с.
61. Матіос М. Вирвані сторінки з автобіографії. Львів: ЛА «Піраміда», 2011. 368 с.
62. Матіос М. Майже ніколи не навпаки: сімейна сага у новелах. Львів: ЛА «Піраміда», 2007. 176 с.
63. Матіос М. Москалиця. Мама Маріца – дружина Христофора Колумба. Львів: ЛА «Піраміда», 2008. 112 с.
64. Матіос М. Нація. 6-е вид. Львів: ЛА «Піраміда», 2011. 256 с.
65. Матіос М. Продовження «Солодкої Дарусі»: Іван Цвичок. Справжній і вигаданий. *Україна молода*. 2008. № 187(7.10). С. 13.
66. Матіос Марія. Солодка Даруся. Львів: ЛА «Піраміда», 2007. 188 с..
67. Матіос М. Трояка ружа: драматична повість. *Сучасність*. 2002. № 10. С. 11; *Сучасність*. 2003. № 5. С. 10.

68. Матіос М. Черевички Божої Матері: вирвана сторінка з буковинської саги: повість / худож. С. Іванов. Львів: ЛА «Піраміда», 2018. 206 с.
69. Матіяш Б. Міти й мітології. *HERstories* (Поваляєва С., Карпа І., Матіос М., та ін.). *Критика*. 2006. № 5. С. 24-25.
70. Михида С. Психопоетика українського модерну: проблема реконструкції особистості письменника: монографія. Кіровоград: Поліграф-Терція, 2012. 357 с.
71. Набитович І. Знахарка троякої ружі: (мистецький світ Марії Матіос). *Матіос М. Вибране*. Львів: ЛА «Піраміда», 2010. С. 3-16.
72. Набитович І. Сакральні мотиви в художній прозі Марії Матіос. *Набитович І. Універсум sacrum у в художній прозі (від Модернізму до Постмодернізму)*: монографія. Дрогобич – Люблін: Посвіт, 2008. С. 517-529.
73. Наливайко Д. Стиль напряму й індивідуальні стилі в реалістичній літературі ХІХ ст. *Індивідуальні стилі українських письменників ХІХ – початку ХХ ст.: зб. наук. праць / відп. ред. М. Т. Яценко*. Київ: Наукова думка, 1987. С. 3-42.
74. Насмінчук І. Стильове розмаїття прози Марії Матіос: монографія. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О. А., 2009. 180 с.
75. Насмінчук І. А. Проза Марії Матіос: особливості індивідуального стилю: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 – українська література. Кам'янець-Подільський, 2009. 188 с.
76. Офіційна рецензія П. Загребельного. *Матіос М. В. Солодка Даруся: драма на три життя / ред. І. Римарук, худож. оформ. Ю. Кох*. Л.: ЛА «Піраміда», 2004. 176 с.
77. Павличко Д. Безодня, куди страшно заглядати. *Літературна Україна*. 2005. № 2. 20 січня. С. 6.
78. Павлишин Г. Дискурс прози Марії Матіос: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук: 10.01.01. Чернівці, 2012. 20 с.
79. Павлишин Г. Рецепція творчості Марії Матіос у сучасній українській літературі. *Філологічні студії*. 2019. № 5. С. 101-109.

80. Павлишин Г. Я. Багатство словесного вираження внутрішнього світу персонажів у художньому дискурсі прози Марії Матіос. *Вісник Житомирського державного університету*. Вип. 58. Філологічні науки. С. 178-181.
81. Поліщук Я. Література як геокультурний проект: монографія. Київ: Академвидав, 2008. 304 с.
82. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови. Київ: Знання, 1993. 248 с.
83. Рижкова Г. Лінгвокультурні концепти сучасної «жіночої прози». *Українська література в загальноосвітній школі*. 2008. № 2. С. 38-40.
84. Римарук І. «Трояка ружа, або Солодка Даруся». *Матіос М. Солодка Даруся*. Львів: ЛА «Піраміда», 2005. С. 3-8.
85. Родик К. Польові дослідження щоденника страченої: рецензія. *Книжник-Review*. 2005. №16/17. С. 3-5.
86. Родик К. Армагедон пам'яті: психоаналіз від Марії Матіос. *Україна молода*. 2012. № 84(13.06). С. 11.
87. Семків Р. Чому я не читатиму «Солодку Дарусю...». *Книжник-Review*. 2005. № 8/9. С. 20-21.
88. Сипливець С. «Історія, яка ніколи не припиняє їхати колесами по людях...»: до вивчення твору Марії Матіос «Солодка Даруся». *Українська література в загальноосвітній школі*. 2007. № 3. С. 12-14.
89. Скуратівський В. Замість післямови: національний контекст «альтернативної прози». *Прапор*. 1990. № 5. С. 84-89.
90. Соболев В. «Життя коротке, нація – вічна, а я щаслива – отут і вже...». *Сучасність*. 2003. № 11. С. 147-150.
91. Солод Ю. Пелюстки троякої ружі: рецензія на книгу М. Матіос «Солодка Даруся». *Голос України*. 2005. 15 лютого. С. 14.
92. Сулятицький М. «Нація» – нове обличчя театру. *Українське Слово*. 2011. 2-8 берез. С. 13.
93. Сущенко М. Про феномен прози Марії Матіос. *Літературна Україна*. 2002. № 4. С. 3.

94. Тебешевська Т. Художні особливості «Щоденника страченої» Марії Матіос. *Слово і Час*. 2006. № 2. С. 54-62.
95. Феномен Марії Матіос: інтелект-реліз / авт. укладач М. М. Максименко. Полтава, 2013. 16 с.
96. Харчук Р. Б. Сучасна українська проза: Постмодерний період: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2011. С. 68-74.
97. Хода Г. Феномен жіночої прози в сучасній українській літературі. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2011. № 2. С. 30-35.
98. Хлівна Т. Народна медицина у творі Марії Матіос «Черевички Божої Матері». *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2016. Вип. 2. С. 364-367. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuufilol_2016_2_71
99. Цуркан М. В. Загальномовна та індивідуально-авторська фразеологія у прозі Марії Матіос. *Українська мова: наук.-теорет. журн.* 2014. № 4. С. 90-101.
100. Цуркан М. В. Слова-речення як константа експресивності розмовного мовлення (на матеріалі творів Марії Матіос). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Філологічна*. 2012. Вип. 26. С. 345-351. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2012_26_105
101. Червак Б. Гіркий полин солодкої Дарусі. *Книжковий огляд*. 2004. № 3. С. 30-32.
102. Чонка Т. С. Трансцендентний вимір людської екзистенції у міфопоетичній інтерпретації життя гуцулів у романі в новелах Марії Матіос «Майже ніколи не навпаки». *World science: problems, prospects and innovations. Proceedings of the 12th International scientific and practical conference*. Perfect Publishing. Toronto, Canada. 2021. Pp. 529-538.
103. Чонка Т. С. Розвиток загальнолюдських моральних цінностей у процесі навчання сучасної української літератури. *Наукове видання «ACTA HUNGARICA»*. Ужгород. 2018. С. 257-265.
104. Шухевич В. Гуцульщина. Третя частина: репринтне видання. Верховина: Гуцульщина, 1999. 270 с.

105. Якубовська М. Де жінки не розучилися народжувати воїнів і поетів: на прикладі творчості Марії Матіос. *За вільну Україну*. 2006. 23 лютого. С. 12.

106. Якубовська М. С. У дзеркалі слова: есеї про сучасну українську літературу. Львів, 2005. С. 153-168.

107. Chernetsky V. Mapping Postcommunist Cultures: Russia and Ukraine in the Context of Globalization. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2007.

108. Chruślińska I., Zabużko O. Ukraiński palimpsest. Oksana Zabużko w rozmowie z Izą Chruślińską. *Kolegium Europy Wschodniej*, 2013. 392 с.

109. Cousineau N. Sweet Darusya: A Tale of Two Villages by Maria Matios. *World Literature Today*, 2015.

110. Turin K. Творчість Марії Матіос у контексті української літературної критики. *Master's thesis*. University of Zagreb, 2019.

111. Wallo O. Ukrainian Women Writers and the National Imaginary: From the Collapse of the USSR to the Euromaidan. Toronto; Buffalo; London: University of Toronto Press, 2020. 201 p.